

Marian Preda

Gelu Duminica

Florin Moisa

“Tanar rom – caut loc de munca”
Dimensiuni ale participarii romilor pe piata muncii
- studiu de caz pe municipiul Bucuresti-

Aceasta publicatie a fost finantata de catre Uniunea Europeana prin Programul PHARE RO 0104.03/4.1/SOU 010, proiect "Centru de Incluziune Profesionala pentru Romi".

Acest proiect a fost implementat de catre Agentia de Dezvoltare Comunitara "Impreuna" in parteneriat cu Asociatia Tinerilor, Studentilor si Licentiatilor Romi si Agentia Nationala pentru Ocuparea Fortei de Munca.

Publicatie realizata cu sprijinul Centrului European de Studii in Probleme Etnice al Academiei Romane.

Toate drepturile sunt rezervate Agentiei de Dezvoltare Comunitara "Impreuna".

Delegatia Uniunii Europene nu isi asuma raspunderea pentru toate informatiile din aceasta publicatie.

Adresam multumirile noastre tuturor celor care au sprijinit realizarea acestei lucrari, in special:

Ioan Cindrea – secretar de Stat MMSSF, presedinte ANOFM

Cristian Tomescu – sef serviciu ANOFM

Catalin Zamfir – decan Facultatea de Sociologie si Asistenta Sociala Bucuresti

Petronel Dobrica – director CESPE – Academia Romana

Reprezentantii partenerului ASTLR: Elena State, Carmen State si Tanase Nicoleta

Staff-ul Agentiei de Dezvoltare Comunitara “Impreuna” care au implementat proiectul SOU 010, Centru de Incluziune Profesionala pentru Romi: Irinel Marius Stefan, Elena Macioi, Andrei Constantin, Crina Marina Muresanu, Relu Gabriel Stoef, Iuliana Mihaela Mardare.

Multumirile noastre se indreapta si catre studentii, romi si neromi, ai Universitatii Bucuresti, in special ai Facultatii de Sociologie si Asistenta Sociala Bucuresti, care au contribuit, in mod voluntar, la colectarea datelor: Dumitru Daniel, Cristea Ionela-Georgeta, Dumitrache Catalin-Paul, Huzum Ionut, Tane Marilena-Liliana, Caldararu Razvan-Alexandru, Silvestru Monica-Anda, Suteanu Liliana, Movileanu Viviana, Culita Lucica, Ristea Alin, Ene Sorina, cu o mentiune speciala pentru Valeriu Vasilescu care a realizat baza de date si o parte din prelucrarile primare.

AUTORII

Conf.dr.Marian Preda este sociolog, doctor in sociologie, prodecan al Facultatii de Sociologie si Asistenta Sociala, din Universitatea Bucuresti. In paralel este cercetator stiintific al Centrului European de Studii in Probleme Etnice - Academia Romane. Inca din 1992, este autorul a numeroase lucrari si rapoarte in sfera politicilor sociale si a minoritatii roma, dintre care amintim: Politica sociala romaneasca – între cultura guvernamentala a saraciei si globalizare (2001), Romii din Romania (2002), Accesul romilor pe piata muncii(2003).

Contact: mpreda@sas.unibuc.ro, marian@iccv.ro

Gelu Duminica este directorul executiv al Agentiei de Dezvoltare Comunitara "Impreuna" cu sediul in Bucuresti (2001).

Licentiat a Facultatii de Sociologie si Asistenta Sociala Bucuresti (2002), absolvent a masterului de Politici Social Europene(2004), cercetator in cadrul Centrului European de Studii in Probleme Etnice-Academia Romana (din 2002), membru in Comisia Ministeriala pentru Romi din cadrul MMSSF (din 2001), Gelu Duminica este (co)autorul unei serii de lucrari si rapoarte, privind problematica comunitatilor de romi din Romania. (Accesul romilor pe piata muncii –2003-, Practici pozitive in comunitatile de romi din Europa Centrala si de Est – 2003, Provocari si indicatori privind problematica roma din Romania –2004-, etc).

Contact: gelu.duminica@rdsnet.ro; geluduminica@k.ro

Florin Moisă este președinte Executiv al Fundației "Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi" (CRCR) din Cluj Napoca. Cu o specializare în domeniul Asistenței Sociale, a lucrat în perioada 1995 - 1998 ca Asistent Universitar la Catedra de Asistență Socială din cadrul Universității Babeș-Bolyai Cluj Napoca. Între 1998 - 1999 a fost Coordonator de Programe în cadrul Fundației pentru o Societate Deschisă România, având în responsabilitate programe de dezvoltare comunitară, voluntariat și îmbunătățirea situației romilor. Din 2000 conduce CRCR Cluj, organizație care derulează programe complexe destinate îmbunătățirii situației romilor. În această perioadă a continuat activitatea didactică în cadrul Catedrei de Asistență Socială, ca Asistent Universitar asociat.

Contact: fmoisa@romacenter.osf.ro

CUVANT INAINTE

In contextul aderarii Romaniei la stucturile internationale situatia romilor din Romania nu mai este de mult o problema nationala. Imbunatatirea situatia romilor este un deziderat comun al Guvernului Romaniei, a organizatiilor internationale (Uniunea Europeana, Organizatia pentru Securitate si Cooperare in Europa, Banca Mondiala, Programul Natiunilor Unite pentru Dezvoltare etc), dar si a societatii civile a romilor.

Cu toate eforturile depuse de actorii mai sus mentionati, mai ales din 2001 incoace, nu cred ca gresim atunci cand spunem ca mai sunt foarte multe de facut.

Neangajarea pe piata formala a muncii, lipsa actelor de identitate, situatia locuintei precare, nivelul de instructie scolara cel putin insuficient, lipsa dotarilor minime din gospodarii, veniturile familiale care trimit mai degraba catre ideea de “serbi” decat la cetateni care traiesc intr-o societate dezvoltata, slaba reprezentare a romilor in procesul de decizie locala, marginalizarea sociala care conduce inclusiv catre o accentuata autoexcluziune, lipsa unui set de politici care sa fie indreptate catre o dezvoltare coerenta a comunitatilor de romi, lipsa unei sustineri financiare a proceselor de dezvoltare comunitara, mentalitatea stereotipala a majoritatii fata de romi insotita de acte de discriminare, toate acestea si multe altele, pe care nu are rost sa le mai enumer, solicita interventii urgente si comprehensive atat din partea institutiilor statului cat si a organizatiilor nonguvernamentale rome.

Studiul de fata are un caracter explorativ, care cu siguranta va fi adancit in etapele urmatoare de implementare ale viziunii Agentiei Impreuna privind ocuparea profesionala a romilor. Datele oferite, pot veni in sprijinul tuturor actorilor interesati de domeniu si reprezinta o analiza pertinenta a situatiei exietente in comunitatile de romi din Bucuresti. Intentionat, autorii au analizat si alti indicatori relevanti pentru problematica roma (nivel de instructie scolara, locuinta, venit, acte de indentitate etc), dar strans legate de ceea ce inseamna accesul pe piata muncii.

Speram ca informatiile cuprinse in acest studiu sa fie folosite pentru conceperea unor intiatitive concrete si sa nu cauzeze mai multe dezbateri decat este necesar.

Punctul de vedere exprimat de autorii acestei lucrari, reprezinta unul dintre rezultatele proiectului “Centru de Incluziune Profesionala pentru Romi”, finantat de UE,

proiect care se inscrie intr-o strategie comuna dezvoltata de catre o organizatie roma, Agentia de Dezvoltare Comunitara “Impreuna” si o institutie a statului, respectiv Agentia Nationala pentru Ocuparea Fortei de Munca. Salutara este calitatea parteneriatului dintre cei doi actori sociali, si implicare activa a partilor, lucru care este evident daca tinem cont de faptul ca aceasta viziune comuna este la al treilea an consecutiv de implementare.

Cine stie, poate acesta este viitorul?

Gelu Duminica

Director executiv

Agentia de Dezvoltare Comunitara “Impreuna”

Cap.1 Romii din România – situație generală

Populația de romi din România este un subiect ajuns “la modă” abia după 1989. Numărul cetățenilor români de etnie romă este, însă, datorită recensămintelor, studiilor serioase sau estimărilor de tot felul, unul care variază uneori și de 6 ori între limitele extreme.

Recensământul din ianuarie 1992 înregistra 409.723 de cetățeni români care s-au autoidentificat ca fiind romi/ țigani; recensământul populației din 2002 a înregistrat un număr de 535.000 de persoane de etnie romă, aproximativ 5% din totalul populației. Organizațiile de romi au vehiculat estimări ale etniei de 2.500.000 și chiar 3.000.000 de persoane, dar nici una din aceste cifre nu a fost justificată printr-o metodologie de calcul serioasă, ci au fost estimări subiective ale unor lideri preluate în diverse publicații.

În 1992, prin coroborarea mai multor metode, a fost realizată o cercetare asupra condițiilor social-economice de viață ale populației de romi iar dimensiunile acesteia au fost estimate la aproximativ 1 milion de persoane (E. Zamfir, C. Zamfir, co-ord., 1993, pp.59-64).

Cercetarea realizată de Institutul de Cercetare a Calității Vieții, în 1998 (*Romii din Romania, coord C. Zamfir si M. Preda, ed. Expert, Bucuresti 2002*), estimează numărul romilor din România la 1.512.000, adică 6,9% din totalul populației. Aceasta ar însemna că, dacă s-ar declara toți ca aparținând etniei, romii ar fi puțin mai numeroși decât maghiarii declarați la ultimul recensământ în România. Totuși, la recensământul din 2002, numărul romilor declarați a fost doar de 535.000, mai mulți decât în 1992 dar mult mai puțini decât în realitate sau de cât se declară în sondajele de opinie serioase.

**** Romii: o populație cu risc ridicat de sărăcie și excluziune socială***

Este specific populației de romi faptul că sărăcia, care ia adesea forme severe și extinse, este dublată de situații accentuate de marginalizare și excluziune socială. O parte importantă a populației de romi este prinsă în capcana unui deficit de resurse/bunuri personale și familiale: lipsa severă de venituri, condiții de locuire adesea mizere, lipsa de educație, de calificare, angajare predominantă în activități economice din zona gri/subterană, lipsa actelor de identitate. Datorită acestei poziții marginale accentuată de percepția publică a unei rate aparent mai ridicate de criminalitate, romii sunt frecvent

obiectul sancțiunilor sociale și, nu de puține ori, al diferitelor forme de discriminare. La acestea se adaugă o imagine publică cel mai adesea negativă.

Specificul excluziunii sociale la populația de romi constă în special în existența unor surse de excluziune care la restul populației nu există sau sunt întâlnite extrem de rar, precum lipsa unei identități legale sau situație locativă ilegală.

Iată câteva caracteristici generale ale populației de romi din România :

- Lipsa identității legale, cu efectul excluderii de la orice drepturi cetățenești, afectează un număr important de romi. (*Aproximativ 57 de mii de romi nu au nici un act de identitate, ei reprezentând 3,1% din totalul populației de romi. Dintre cei aproximativ 475.000 de copii romi de 0-13 ani, 4,8%, deci 22.800, nu au nici un act de identitate.*) Aceștia sunt excluși complet de la toate celelalte drepturi derivate din statutul de cetățean: asistență socială, asigurări sociale, drept de participare politică, angajare într-un loc de muncă legal. Datele sugerează că populația tânără de romi este afectată semnificativ mai mult decât populația adultă și vârstnică de lipsa de identitate legală.
- Deficitul sever de educație, manifestat la nivel funcțional prin gradul ridicat de analfabetism, pare a fi fost de asemenea foarte grav. (*Doar 20% dintre copiii de romi de vârstă corespunzătoare sunt înscriși la grădiniță. Situația frecventării ciclurilor de învățământ superioare este și mai gravă: dacă un sfert dintre romi nu au făcut nici o clasă și aproape jumătate dintre ei au făcut maxim 4 clase, doar 5% au terminat liceul și doar 0,2% au făcut o facultate*). Semnificativ este că generațiile care erau la vârsta școlară, în perioada 1950-1970, prezintă un nivel mai ridicat de școlaritate decât generația de vârstă școlară din perioada 1980-2000 (ICCV, 1998). Costul participării școlare este, pentru o largă parte a populației de romi, excesiv de mare în raport cu șansele reale de a finaliza, chiar la nivel primar, studiile și de a obține, prin aceasta, acces pe piața muncii. Unele date sugerează că în cadrul populației de romi, datorită unor modele tradiționale care susțin căsătoria la o vârstă foarte mică, există o presiune a comunității, exercitată în special asupra fetelor, pentru a abandona școala înainte de finalizarea ciclului școlar obligatoriu.

- Există o lipsă acută de calificare profesională în meserii moderne, care asigură accesul pe piața legală a muncii. Meseriile tradiționale ale romilor sunt din ce în ce mai puțin solicitate în economia modernă, segmentul populației adulte cu calificare este redus. Marea majoritate a romilor nu are nici o calificare, fapt care îi marginalizează pe piața muncii. Tânăra generație, datorită efectelor negative ale ultimelor decenii, prezintă un deficit și mai mare de calificare comparativ cu generația adultă/vârstnică.
- Participarea romilor în activitățile economice legale este limitată. Un segment scăzut al populației de romi este încadrat în forme legale de activități economice, substanțial mai redus decât al generației adulte din perioada 1950-1970. Sunt multe persoane care nu au avut deloc experiența unei activități economice recunoscute legal, sau au avut o istorie de participare pe piața muncii limitată, întreruptă de lungi perioade de șomaj. Activitățile informale producătoare de resurse, caracteristice pentru o mare parte a populației de romi sunt indirect surse ale sărăciei și excluziunii sociale: ele produc mai degrabă o supraviețuire precară.
- Mulți romi nu au venituri permanente sau au venituri permanente foarte mici. Frecvența mare a veniturilor nepermanente este o particularitate a situației romilor: 53,4% dintre gospodăriile au declarat venituri nepermanente în bugetul lor din ultima lună, în 1998. Mai mult, între 1992 și 1998 veniturile permanente au înregistrat o tendință de scădere a contribuției lor la bugetul gospodăriilor, ceea ce echivalează cu creșterea instabilității veniturilor romilor (Studiul ICCV, 1998).
- În mod special este dramatică situația populației de romi din mediul rural. Datorită unor rațiuni istorice, cuplate cu ignorarea completă a problemei după 1989, o mare parte din populația de romi din mediul rural nu deține pământ (sursa de supraviețuire a multor locuitori de la sate); multe familii nu dețin nici proprietatea asupra unor terenuri pentru locuință.
- Un procent semnificativ (23,2 %) dintre femeile romice între 15 și 44 de ani invocă necunoașterea metodelor contraceptive. *“Lipsa banilor”* ca motiv pentru neutilizarea contracepției este însă mult mai frecventă: 15,8 % față de 0,5 % (în eșantionul național, în acest procent intră, pe lângă dificultățile legate de costul contraceptivelor, și cele determinate de disponibilitatea scăzută a acestora în

- comerț, precum și de accesibilitatea redusă a serviciilor de planificare familială) (ICCV, 1998).
- *Numărul de copii născuți de-a lungul vieții de către femeile roma este în scădere.* Pentru populația feminină roma de vârstă fertilă (15-44 ani), numărul mediu de copii născuți de-a lungul vieții, înregistrat la recensământul din 1992, a fost de 2,35 copii la o femeie. În ancheta romi 1998, pentru același grup de vârstă, se înregistrează un număr mediu de 1,93 copii/femeie născuți de-a lungul vieții (respectiv 2,08 copii/femeie, dacă luăm în considerare numai femeile din gospodăriile în care respondenții s-au autoidentificat ca fiind romi)¹.
 - Accesul la îngrijirea medicală a scăzut dramatic odată cu introducerea sistemului de asigurări sociale. Creșterea costurilor colaterale ale îngrijirii medicale, îndeosebi a costului medicamentelor, a limitat și mai mult accesul la serviciile medicale. În mod special, accesul la serviciile legate de asigurarea sănătății reproducerii are consecințe grave. Accesul limitat la mijloacele moderne de planificare familială are un dublu efect negativ. Pe de o parte, incidența nașterilor nedorite este foarte mare la populația de romi, fapt care duce la o rată ridicată a fertilității nedorite, sursă a adâncirii sărăciei. Pe de altă parte, incidența recurgerii la avorturi, inclusiv la avorturi empirice, este de asemenea ridicată. Lipsa de supraveghere medicală, lipsa de informare și de experiență conduc la o mortalitate maternă și una infantilă în mod special ridicate în rândul romilor.
 - Situația locuirii pentru un segment important al populației de romi este foarte gravă: condițiile de locuit sunt foarte proaste, destul de frecvent locuințele sunt improvizate și/ sau ilegale, unora le lipsește complet locuința personală, vagabondând sau locuind cu chirie. Doar 61% dintre romi locuiesc în locuințe pe care le au în proprietate legală. 16,5% dintre romi locuiesc «cu chirie» fapt care, *în România, în prezent, constituie în general un dezavantaj* (datorită prețului chiriei și a lipsei de siguranță privind păstrarea contractului pe termen mediu și lung). O situație și mai gravă o întâlnim la cei 21% dintre romi care locuiesc într-

¹ Ionica Berevoiescu, în C. Zamfir, M. Preda, coordonatori, *Romii în România*, Editura Expert, București, 2002.

o casă pentru care nu au acte de proprietate, casă construită sau (în cazuri mai rare) ocupată ilegal (studiul ICCV, 1998).

Prezența romilor pe piața muncii. Excluziunea socială a populației de romi

Indicatori privind accesul romilor pe piața muncii

În ceea ce privește accesul romilor pe piața muncii, studiul realizat de Institutul de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române(2002) cu date culese în 1998, pune în evidență aspecte referitoare la scăderea continuă a nivelului de viață, marginalizarea economică și socială a romilor:

- ◆ În 1989, un număr de 23,4% dintre persoanele active, romi, erau salariate. În 1998, numărul acestora a scăzut la 12,9%. A scăzut și numărul patronilor de la 0,8% în 1992, la 0,5% în 1998. Singura variabilă în creștere este cea a activităților pe cont propriu (zilieri) de la 22,1% în 1992, la 33,6 % în 1998.
- ◆ Gradul de ocupare a populației de romi din România este *mult mai mic* decât cel al populației la nivel național (47% față de 61,7 %). Din totalul populației **ocupate**, aproximativ 27,5% sunt salariați, procent reprezentat în proporție de 65% de către **bărbați**. Ponderea femeilor casnice este de peste 4 ori mai mare în rândul populației de romi decât în cea la nivel național și arată **slaba participare a femeii** pe piața muncii.
- ◆ Aproximativ 80% din salariații **necalificați** au ca nivel de **pregătire** maximum 8 clase terminate. Salariații **calificați** în cea mai mare parte a lor (57%) au minimum scoală profesională, iar ceilalți 43 % au un nivel de instruire cuprins între 4 și 8 clase;
- ◆ Cei mai mulți dintre romii din România (71,7%) sunt lucrători pe cont propriu (zilieri); Proporția mare de zilieri în totalul populației indică faptul că romii se află într-o situație dificilă în ceea ce privește ocuparea și, implicit, procurarea veniturilor necesare asigurării traiului de zi cu zi.

Forme și surse de excluziune socială a romilor

Poate cele mai semnificative surse de excluziune socială pentru romi sunt cele prezentate în tabelul următor.

Factori cauzatori/predispoziționali ai excluziunii sociale la romi:

Factorul cauzator/predispozițional		% dintre:
Nu au nici un act de identitate		3,1% din totalul populației de romi
Nu au buletin deși au peste 14 ani (și au certificat de naștere)		5,7% dintre cei de peste 14 ani
Nu au mers la școală deloc		24,4% dintre cei de peste 10 ani (care nu mai merg deloc la școală)
Nu sunt căsătoriți legal		39,4% dintre cei căsătoriți
Nu au o slujbă	Nu au lucrat nici măcar ocazional în 1997 și 1998	52% dintre cei care au peste 14 ani, nu mai merg la școală și care au răspuns la întrebare (28% dintre ei nu au dat un răspuns la întrebare)
	Nu au lucrat cu carte de muncă în 1997 sau 1998	84% dintre cei care au peste 14 ani, nu mai merg la școală și care au răspuns la întrebare (28% dintre ei nu au dat un răspuns la întrebare)

Sursa: C. Zamfir, Preda M., coordonatori, *Romii în România, 2002.*

Sunt ușor de observat dimensiunile uriașe pe care aceste tipuri primare, fundamentale de excluziune le au la populația de romi. Practic, a vorbi despre sărăcie sau nivel de trai la indivizii care nu au situația actelor rezolvată (nu au certificat de naștere și/sau buletin de identitate) este gratuit; aceștia sunt excluși complet de la toate celelalte drepturi derivate din statutul de cetățean: asistența socială, asigurări sociale, drept de participare politică, angajare într-un loc de muncă legal ocupat.

Totuși, pornind de la teoria privind excluziunea, putem împărți tipurile de excluziune la populația de romi pe cele 4 componente ale conceptului: sistemul democratic și legal, sistemul pieței muncii, sistemul statului bunăstării și sistemul de relații interpersonale.

Specificul excluziunii sociale la populația de romi din România, constă tocmai în existența unor surse de excluziune care, la restul populației României și cu atât mai mult în străinătate, nu există (sau sunt întâlnite extrem de rar), precum lipsa actelor de identitate care determină un lanț de alte forme de excluziune. Occidentalii numesc absența subiecților de pe piața muncii "*factor cauzator sau predispozițional*" al excluziunii sociale, pentru că el determină reacții de excludere în lanț. La populația de romi din România există nu unul ci mai mulți factori cauzatori ai excluziunii sociale. Dacă analizăm natura lor constatăm că, exceptând prezența pe piața muncii care poate fi determinată de condițiile din comunitatea locală și din țară, factorii cauzatori au o determinare preponderent individuală și într-o oarecare măsură culturală (sau chiar comunitară, în sensul comunității culturale), fiind vorba de autoexcluziune într-o bună măsură.

Faptul că 3,1% dintre romi² nu au nici un act de identitate exclude aproximativ 47.000 de persoane (din care jumătate sunt copii) de la toate drepturile de cetățeni ai statului român: de la educație și servicii sanitare gratuite, de la alocație pentru copii, ajutoare de urgență, alte drepturi de asistență socială și de asigurări sociale. Ei nu vor putea să fie alfabetizați, să lucreze legal sau să fie asigurați; ei nu votează, nu pot să devină membri ai unor organizații sau să fie aleși în funcții de conducere. Nu vor putea nici măcar să se căsătorească legal sau să le facă acte de identitate viitorilor copii. Desigur, dezinteresul pentru demersuri formale, ignoranța, lipsa de educație pot fi cauze importante ale acestei situații, dar nu trebuie să ignorăm cauzele de natură structurală, precum dificultățile legale și materiale cu care s-ar confrunta persoanele fără acte dacă ar dori să-și rezolve această problemă.

În succesiunea de forme de excluziune socială a romilor, nefrecventarea școlii (niciodată) de către aproximativ 24%³ dintre cei de peste 10 ani care nu mai merg la școală este, de asemenea, generatoare de excluziuni în lanț.

La fel de grav este și faptul că 84%⁴ dintre romii de peste 14 ani care au răspuns la întrebare (28% nu au răspuns) nu lucrau cu carte de muncă, ceea ce înseamnă nu doar

² Zamfir C coordonator, Romii din Romania, 2002

³ idem 2

⁴ ibidem 2

lipsa unor venituri sigure ci, mai grav, lipsa asigurărilor de șomaj și de pensii pentru marea majoritate a romilor.

Pe lângă factorul principal care este de natură structurală, deși unora șansele le sunt diminuate de cauze care țin și de deciziile personale, de autoexcluziune (precum cele anterior amintite: lipsa actelor, nefrecventarea școlii) nu trebuie neglijată aici *apartenența la anumite comunități locale și chiar apartenența la etnie, care devin cu o bună probabilitate surse de excluziune socială*. Pe fondul lipsei locurilor de muncă (și a celor cu carte de muncă, în mod special) a face parte dintr-o comunitate săracă, fără locuri de muncă, devine o sursă suplimentară de excluziune socială, șansele de a găsi o slujbă diminuându-se considerabil.

Este evident că analfabetismul este o sursă primară de excluziune extrem de semnificativă pentru populația de romi din România. Cei 39% analfabeți și semi-analfabeți au în primul rând șanse minime de participare pe piața muncii.

Importanța pe care școala o are pentru copiii de romi este fundamentală. Educația este în multe cazuri, singurul mod prin care ei pot scăpa din cercul vicios al excluziunii sociale: sărăcie – nefrecventarea școlii – analfabetism – lipsa unei profesii și a salariului – sărăcie.

Măsurile cu probabilitate mare de a fi eficiente sunt stimulentele directe, așa cum este alocația de stat și/sau introducerea unei mese gratuite în școală (pentru toți copiii săraci, nu numai pentru cei de romi, așa cum este prevăzut și în Strategia Guvernului privind populația de romi). Ele ar putea atrage la școală mulți copii romi.

S-ar putea introduce în zonele cu mulți romi un an pregătitor obligatoriu pentru copiii care nu cunosc bine limba sau au dificultăți de adaptare.

Excluși sau auto-excluși din sistemul pieței muncii, neacoperiți de sistemul de asigurări sociale, 75 % dintre capii de familie de romi consideră că ei și familiile lor ar fi îndreptățiți /ar trebui să primească ajutor social.

Forme ale excluziunii romilor pe piața muncii

În literatura de specialitate occidentală se fac adesea referiri la rasă sau etnie ca o caracteristică importantă a celor excluși de pe piața muncii. Așa cum se vorbește uneori despre o "feminizare a sărăciei", tot așa se fac referiri la "sărăcia în alb și negru",

argumentându-se că negrii, mexicanii sau asiaticii sunt în mai mari proporții săraci și **șomeri** decât albi în țările occidentale.

Printre alții, Amin și C. Oppenheim (1992)⁵ menționează următoarele cauze ale acestei situații pentru Marea Britanie:

a) Șomajul: cetățenii aparținând minorităților etnice (rasiale) se confruntă în mod repetat cu o ridicată rată a șomajului și pe perioade de timp mai lungi decât albi, chiar și când au un nivel de calificare mai ridicat. Cum șomajul implică automat excluderea din sistemul pieței muncii, este ușor de observat legătura cauzală dintre rasă și excludere socială.

b) Politica de imigrare a Marii Britanii a "dirijat" imigranții spre zonele geografice cu slujbe mai prost plătite și mai dificile, care indirect au favorizat o anumită deprivare materială a imigranților.

c) Sistemul de securitate socială este exclusivist pentru minoritățile rasiale datorită părții sale contribuții care **exclue proaspeții imigranți**, pe cei fără slujbă sau pe cei cu salarii reduse de la beneficii. În plus, datorită statutului de imigrant, mulți sunt etichetați drept "săraci care nu merită ajutor" și nu li se asigură nici măcar ajutoarele sociale normale pentru orice cetățean (Amin și C. Oppenheim, 1992). La toate acestea se mai adaugă, considerăm și diferențele culturale care, împreună cu factorii economici conduc adesea la delincvență și o viață de familie dezorganizată în comunitățile anumitor minorități etnice.

Deși pot exista diferențe notabile între situațiile minorităților etnice din țările occidentale și cea a romilor din România se poate spune că aspectele semnalate mai sus sunt valabile și în cazul romilor. Așezați în anumite comunități relativ recent (în anii '50, '65 unii chiar mai târziu), practic de o generație sau două, mulți dintre romi sunt în situația imigranților occidentali dacă ne referim la comunitate. Ei lucrează adesea ca muncitori necalificați, muncitori agricoli, în slujbe prost plătite și vulnerabile, fiind printre ultimii sosiți și printre primii concediați în cazul restructurărilor. Vechimea lor este adesea insuficientă pentru a beneficia de asigurări sociale iar vulnerabilitatea este

⁵ Amin, K., Oppenheim, C., *Poverty in Black and White: Deprivation and Ethnic Minorities*, Child Poverty Action Group/ Runnymede Trust, London, 1992.

cu atât mai ridicată. Cazul romilor cetățeni români este însă și mai grav ca dimensiuni ale proceselor de excluziune.

Din tabelul alăturat se vede, spre exemplu că numai aproximativ un sfert dintre romii apti de muncă și care au răspuns la întrebare au lucrat cel puțin 6 luni consecutiv ca salariat.

Cum au lucrat romii:

Cum au lucrat după 1990	% dintre cei de peste 14 ani care au răspuns (26% dintre subiecții de peste 14 ani nu au răspuns)
Ca salariat (dacă după 1990 au lucrat cel puțin 6 luni consecutiv)	24
Ca zilier	23
Pe cont propriu	7
A lucrat ocazional	11
Nu au lucrat deloc	35

Sursa: C. Zamfir, Preda M., coordonatori, *Romii în România, 2002.*

Mai aproape de momentul actual procentajul celor care au lucrat cu carte de muncă a scăzut la 16% iar al celor care nu au lucrat deloc, nici măcar ocazional a crescut la 52% dintre respondenți. Practic, mai mult de jumătate dintre romii care sunt apti de muncă trăiesc pe seama celor puțini care lucrează, a copiilor care primesc alocație și a pușinilor pensionari. Explicabilă în cazul celor care au lucrat doar cu învoială sau au lucrat ocazional, lipsa oricărui mod de participare activă pe piața muncii pentru jumătate dintre romii apti de muncă este, considerăm și o dovadă de autoexcluziune, de indiferență sau chiar de autoizolare față de piața (gri sau neagră) muncii.

Condițiile:

În ce condiții au lucrat în 1997 și 1998	% dintre cei de peste 14 ani care au răspuns (28% dintre subiecții de peste 14 ani nu au răspuns)
Cu carte de muncă	16

Cu autorizație	2
Cu învoială	30
Nu au lucrat	52

Sursa: C. Zamfir, Preda M., coordonatori, *Romii în România, 2002.*

Foarte vulnerabili sunt și cei 30% dintre subiecți care au lucrat cu învoială, ei nefiind asigurați pentru pensie, șomaj, accidente de muncă.

Desigur sunt încă multe alte întrebări cărora studiile cantitative efectuate până acum nu le pot răspunde pentru că răspunsurile nu stau în statistici:

- Care sunt valorile, particularitățile membrilor comunităților de romi și care dintre aceste valori împiedică accesul lor pe piața muncii?
- Care sunt politicile sociale adecvate și mai ales care ar trebui să fie răspunsul sistemului social pentru integrarea romilor pe piața muncii?
- Care sunt bresle profesionale în care romii pot fi integrați/reintegrați profesional? Care sunt prevederile legale pentru a putea califica/recalifica persoanele de etnie romă?
- Care sunt măsurile pe care statul român trebuie să le promoveze pentru a asigura accesul nediscriminatoriu al cetățenilor săi pe piața muncii?

La aceste întrebări trebuie să încercăm să furnizăm răspunsuri parțiale, dar și structurile interesate ar trebui să răspundă extins în urma unor studii calitative focalizate pe teme încă nelămurite, studii și intervenții care să fie realizate în cel mai scurt timp.

Cap. 2_ Caracteristici ale romilor din București aflați în afara pieței muncii

1. Introducere

Este de domeniul evidenței faptul că, la fel ca pentru cetățenii săraci de alte etnii, deficitul de integrare a romilor pe piața muncii este principala cauză a stării sociale a etniei. Pentru a argumenta această idee, ne vom ajuta de datele pe care le-am colectat referitor la romii din București și pe care le-au produs anterior diferite alte studii.

Potrivit studiului „Romii în România”, gradul de ocupare a populației de romi din România este mult mai mic decât media națională (47 % față de 61,7 %). Ponderea casnicilor este de peste 4 ori mai mare în rândul romilor decât la nivel național și arată participarea mult mai redusă a femeii rom pe piața muncii comparativ cu femeile de altă etnie, femeile fiind principala sursă a diferențelor de participare pe piața muncii.²

Pornind de la cifrele de mai sus a fost realizat un studiu privind romii din București aflați afară de pe piața muncii. Datele au fost culese în perioada 12 februarie – 19 martie 2004. Proiectul “Centrul de Integrare Profesională pentru Romi” a urmarit prin chestionarul-fișă aplicat identificarea persoanelor în situație de risc social: persoane lipsite de venituri (în general tineri, femei) care doresc să urmeze cursuri de calificare/recalificare în vederea găsirii unui loc de muncă.

Metodologia folosită a fost cea a “*bulgarelui de zapada*”: în toate cele 6 sectoare din București s-a pornit de la interviuarea unor persoane cunoscute ca fiind în situație de risc și, mai departe, au fost intervievați cunoscuți (cunostinte) aflați în situații similare, recomandați de primele persoane chestionate. Astfel s-a ajuns în final la un număr de 658 de persoane chestionate.³

Opiniile asupra cauzelor care au determinat situația socio-economică precară existentă în comunitățile de romi diferă uneori; unii specialiști, în special cei angrenați în mișcarea de emancipare a romilor⁴ consideră excluziunea romilor/discriminarea ca fiind

² C. Zamfir, M. Preda, co-ordonatori, “Romii în România”, Ed. Expert, București, 2002

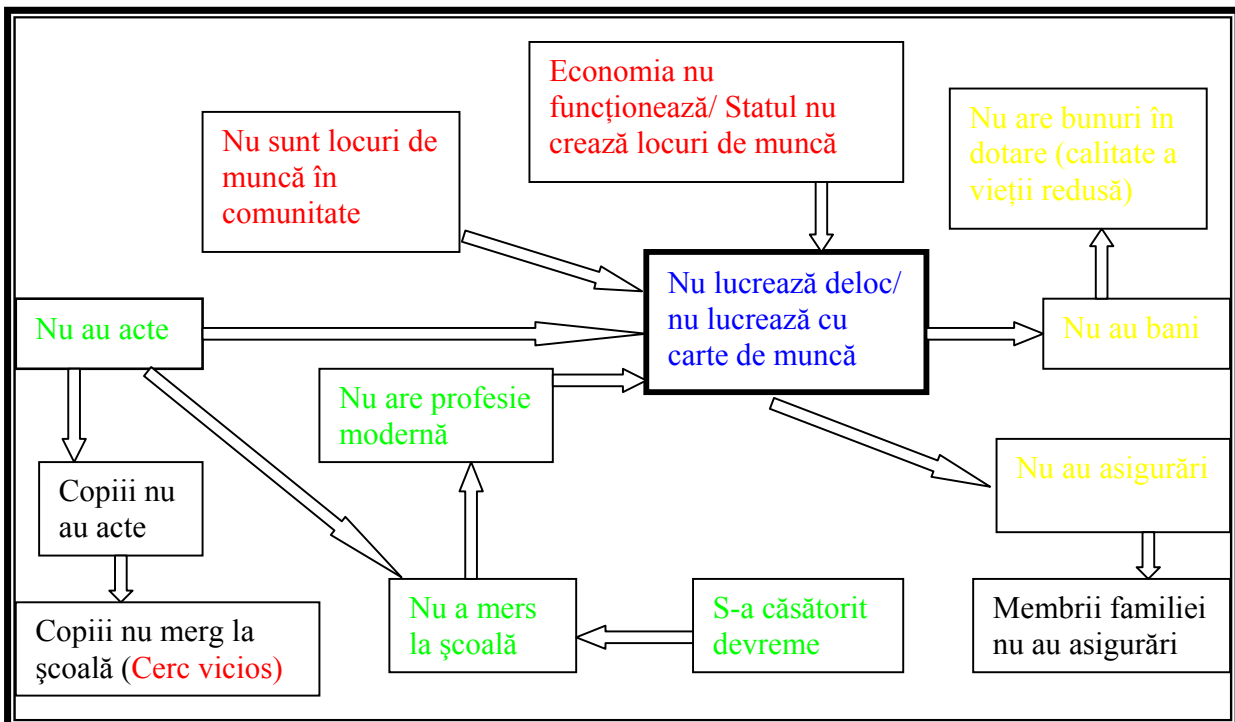
³ Baza de date și o parte din prelucrările primare au fost realizate de *Valentin Vasilescu*.

⁴ N. Gheorghe, V. Burtea

un factor cauzal a situației existente, alții pun realitatea existentă și pe seama (auto)marginalizării și a sistemului social.

Opinia noastră, exprimată într-un studiu anterior⁶ este că există o cauzalitate complexă a prezenței mai reduse a romilor pe piața muncii care poate fi sintetizată în schema de mai jos.

Sursele de excludere de pe piața muncii a romilor

Cod de culori:

- roșu – surse „exterioare” individului (comunitate sau stat)
- verde – autoexcluziune
- portocaliu – consecințe ale excluderii de pe piața muncii
- negru – consecințe asupra familiei

Desigur realitatea aceasta referitoare la România în ansamblu poate să nu fie valabilă în mod special pentru București. Am încercat să verificăm toate acestea și în cazul Bucureștiului, cu precizarea că grupul țintă a fost alcătuit din cei care erau în căutarea unui loc de muncă (chiar dacă aveau unul de care însă nu erau mulțumiți) și nu de toți romii fără serviciu.

⁵ C. Zamfir, M. Preda

⁶ Marian Preda, Gelu Dumnică – Accesul Romilor pe piața muncii – ECA, București, 2003

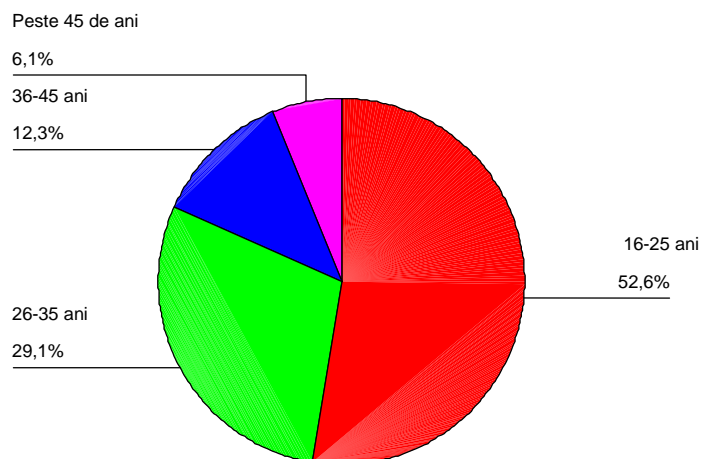
2. Caracteristici ale subiecților

Sex și Varsta

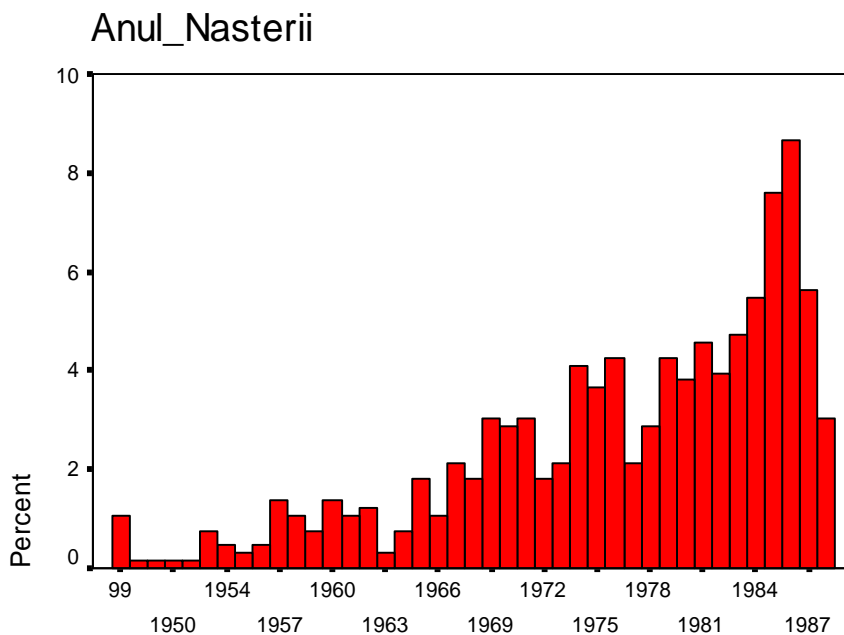
Dintre cele 658 persoane intervievate, 51,8% au fost de sex feminin și 48,2 % masculin. Preponderent au fost intervievati tineri care sunt in cautarea unui loc de munca si doresc sa obtina o calificare in domeniile cerute de piata muncii.

*Media de vârstă a fost 27 de ani, majoritatea dintre ei – 52,6% - fiind tineri cu vârsta cuprinsa intre 16 si 25 de ani.*⁷

Categorii de varsta

⁷ Graficele contin **distributia procentuala** a raspunsurilor intervievatilor

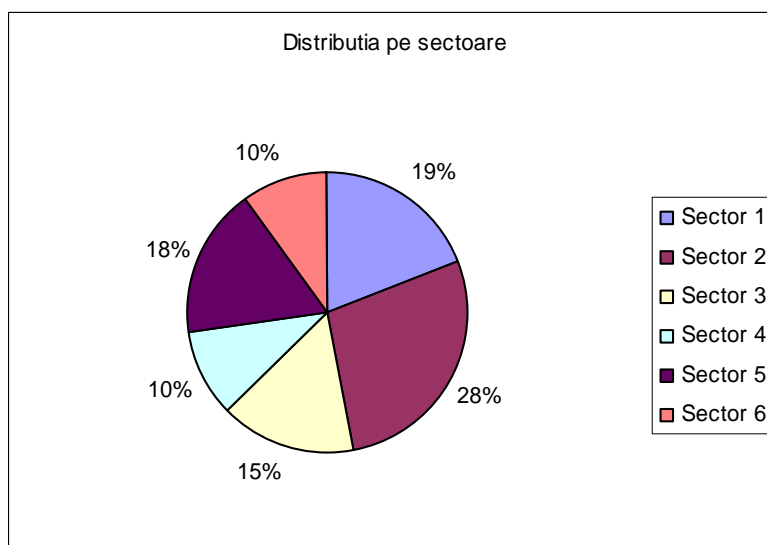

Distributia subiecților în funcție de anul nașterii

Din cele două reprezentări grafice se vede că subiecții sunt relativ tineri, cei mai în vârstă fiind sau mai bine integrați pe piața muncii sau mai reticenți la cursuri de formare profesională.

Distributia teritorială (pe sectoare)

Distributia pe sectoare este ușor dezechilibrată, ea nu este similară cu reprezentările obișnuite ale populației privind romii, reprezentări care plasează cei mai mulți romi în sectoarele 5 și 4 și cei mai puțini în sectorul 1. Romii fiind destul de răspândiți în toate sectoarele s-a ajuns la o suprareprezentare a unora, gen sectorul 2 și chiar 1 datorită metodei bulgărelui de zăpadă care a orientat informațiile spre zona din care proveneau primii chestionați și, probabil, spre zona din apropierea organizației care a organizat programul, sediul Agenției Împreună fiind în zona sectorului 2, mai aproape de cei mai mulți subiecți.

Starea civila și caracteristicile familiei/gospodăriei de proveniență a subiecților

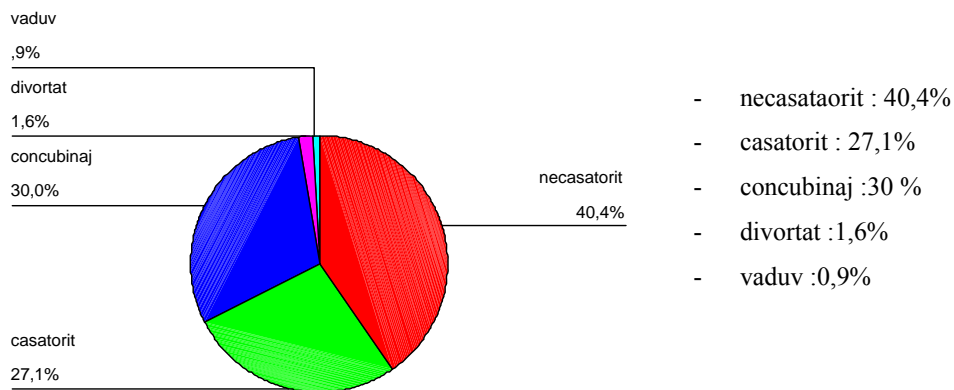
În 1998, la nivel național, 39,4% dintre cuplurile de romi au fost înregistrate în categoria „căsătorii fără acte”. Ponderea căsătoriilor fără acte era mai mare pentru categoriile de vârste tinere, raportul crescând de la 20% în cazul grupei de 45-49 ani până la 83% în cazul grupei de 15-19 ani.⁸

Din răspunsurile primite de noi în București, în 2004 în cadrul grupului țintă (care nu este reprezentativ pentru toți romii din București), cei mai mulți subiecți sunt necăsătoriți – 40,4%, ceea ce este normal ținând cont și de media de vârstă relativ coborâtă a persoanelor chestionate (27 de ani). Totuși, nu trebuie uitat că romii se căsătoresc totuși puțin mai devreme chiar în oraș iar lipsa căsătoriei ar putea fi datorată parțial chiar lipsei unui loc de muncă. Ținând seama de faptul că o proporție mai mare de persoane dintre cele intervievate preferă să traiască în concubinaj (30%) decât cu acte legale (27,1%) rezultă că lipsa unui loc de muncă poate fi o cauză pentru neoficializarea căsătoriei, aceasta însemnând adesea și costuri pentru acte și/sau nuntă. Deci, excluderea

⁸ C. Zamfir, M. Preda, co-ordonatori, “Romii în România”, Ed. Expert, București, 2002

de pe piața muncii este sursă de excludere socială și de la întemeierea unei familii sau de la legalizarea statutului cuplului consensual.

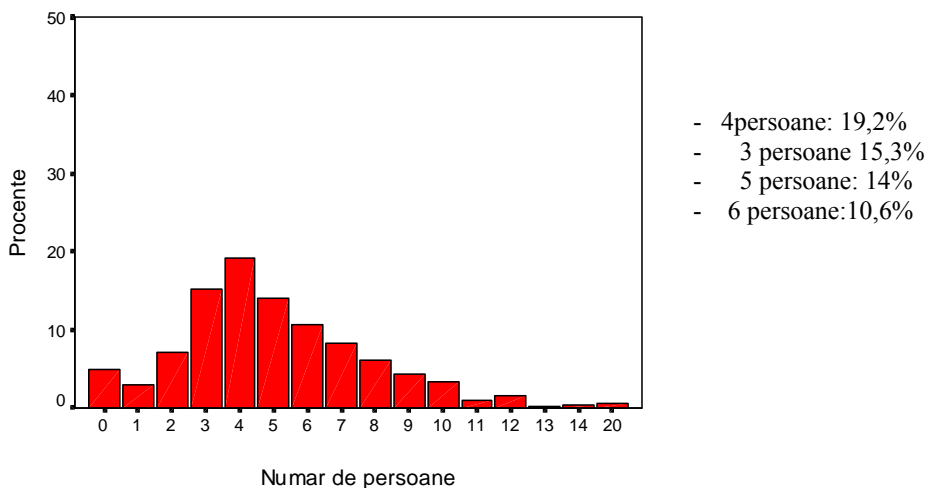
Starea civila

Structura gospodăriei.

În medie, fiecare gospodărie a respondenților are 5 persoane în componență, similar cu media națională pentru familiile de romi. 51,5% dintre subiecți au în gospodărie cinci sau mai mult de cinci persoane și în 7,2% dintre gospodăriile trăiesc zece sau peste zece persoane, maximul fiind de 22 de persoane pentru o gospodărie.

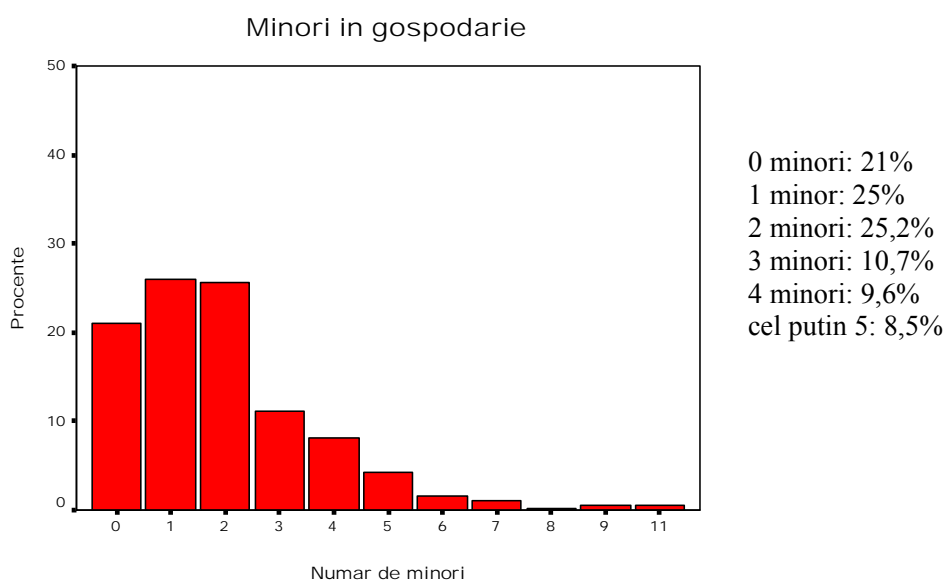
Persoane în gospodărie

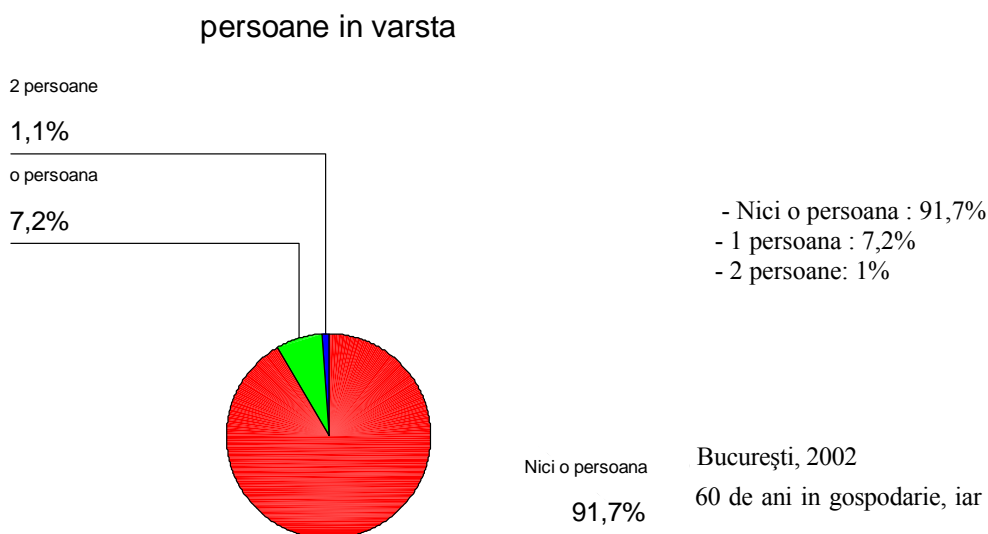
Structura pe vârste în gospodărie

În anul 1998, aproximativ o treime din populația de romi era reprezentată de copii (0-14 ani), ponderea vârstnicilor era de aproximativ 5%, iar vârsta medie a populației de romi a fost de aproximativ 24 de ani.⁹

Între subiecții noștri cei mai mulți (54%) au în gospodărie cel puțin 2 minori, dintre ei 8,5% având 5 sau mai mulți, fapt ce extinde problemele generate de lipsa sau precaritatea locului de muncă și asupra minorilor și face și mai gravă starea lor de sărăcie și deprivare.

Persoane in varsta (peste 60 de ani) in gospodarie¹⁰

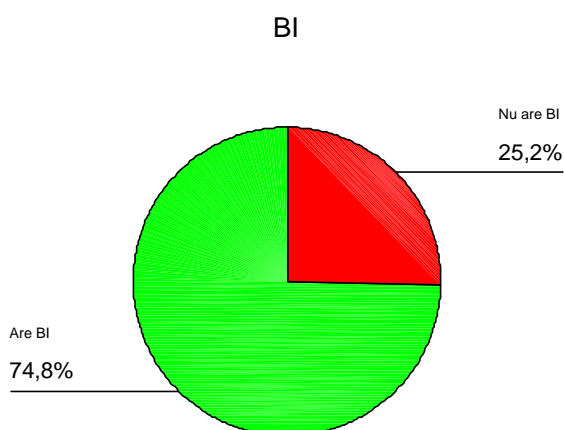
Dacă putem vorbi despre foarte mulți copii în gospodăriile respondenților, nu același lucru se poate spune despre persoanele vârstnice, foarte rare printre romi. Numai 8% dintre respondenți au în familie bătrâni, cei mai mulți, 7 % având doar unul și numai 1 % având un cuplu de bătrâni cu care conviețuiește.

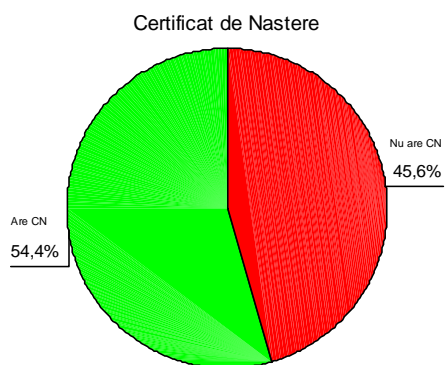
Acte de identitate și nivel de școlarizare

Situația actelor de identitate în rândul subiecților a fost extrem de surprinzătoare în sens engativ: 45% nu aveau certificat de naștere și 25 % nu aveau buletin. Desigur, diferența dintre cele două procente pare suspectă pentru că buletinul se face pe baza certificatului de naștere deci ar trebui să fie mai mulți fără buletin decât fără certificat de naștere. Acest fapt dovedește că, de fapt, respondenții au spus ce acte au în prezent, nu ce acte au avut, mai ales în cazul certificatului de naștere pe care mulți l-au pierdut probabil și de aceea nu îl mai declară.

Totuși, lipsa actelor de identitate la atât de mulți respondenți relevă dificultățile pe care le+au avut pentru a merge la școală, a se angaja cu contract de muncă, etc.

Lipsa certificatului de naștere și a buletinului rămâne o cauză importantă a excluziunii romilor din București de pe piața forței de muncă.

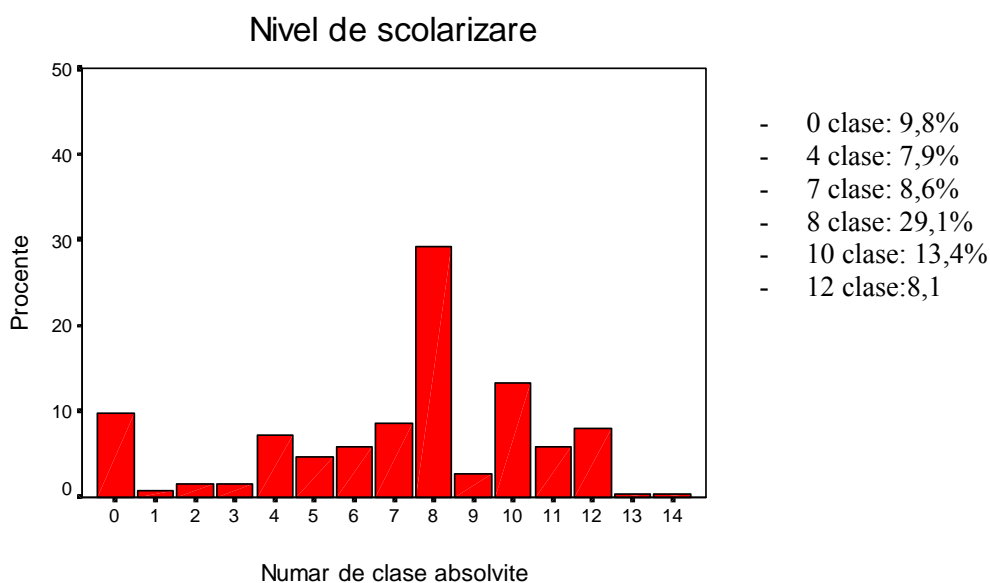
Are BI/CI – 74,8%;Nu are BI/CI – 25,2%

Are Certificat – 54,4%;Nu are Certificat– 45,6%

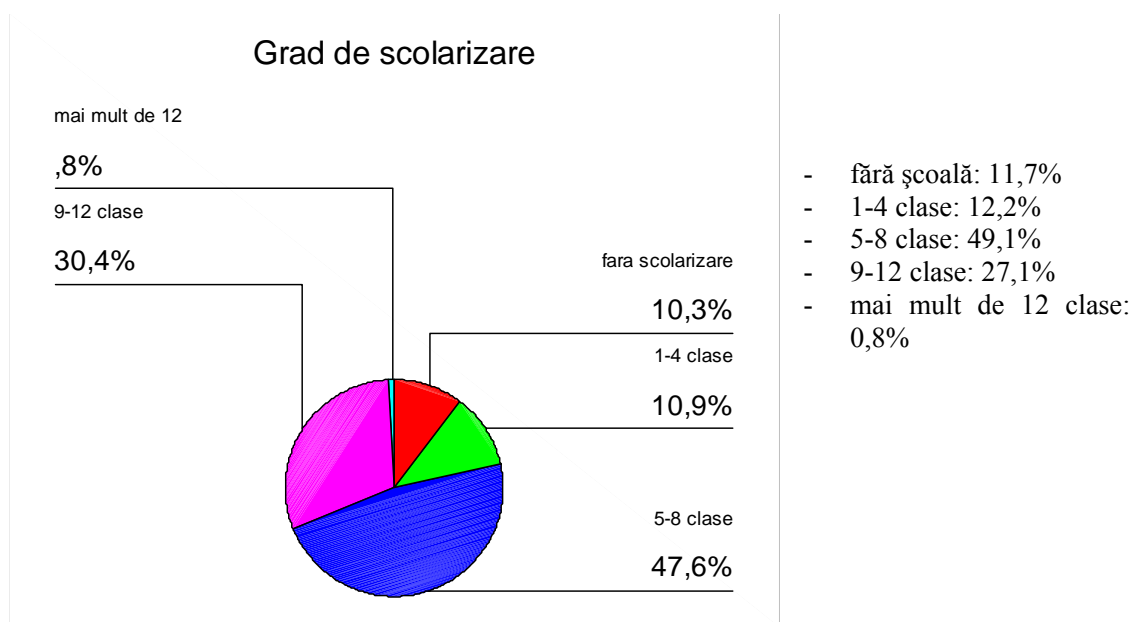
Nivelul de scolarizare este o altă cauză, poate mai importantă a absenței de pe piața muncii și a ocupațiilor mai degrabă manuale, prost salarizate ale romilor în general. Ea a fost confirmată și de subiecții noștri.

Doar 21,5% dintre subiecții noștri au absolvit mai mult de 8 clase, condiție necesară pentru a muncă mai bine plătită în timp ce 10% nu au absolvit nici măcar o clasă iar 8% doar 4 clase primare. Cei care au absolvit mai mult de 12 clase, (0,8%) sunt ne semnificativi ca număr, 5 dintre cei 658 de subiecți.

Cu astfel de cifre nu este surprinzător că ocupațiile anterioare ale subiecților (cu câteva excepții) au fost unele neatractive de genul lucrătorilor la salubritate.

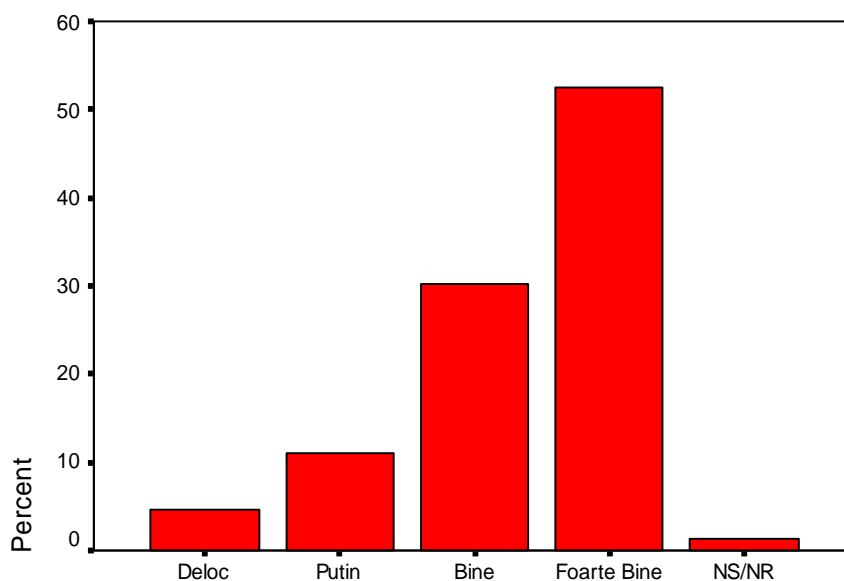

Acest grafic prezinta procentele de persoane care se regasesc intr-una dintre categoriile de scolarizare, in functie de numarul de clase absolvite:

Faptul că 15,8 % nu știu să citească deloc sau știu foarte puțin este cea mai clară dovadă a dificultăților de includere a romilor pe piața muncii. De altfel doar 53% dintre romii cu probleme de angajare din București știu să citească foarte bine.

Stiti sa cititi?

Stiti sa cititi?

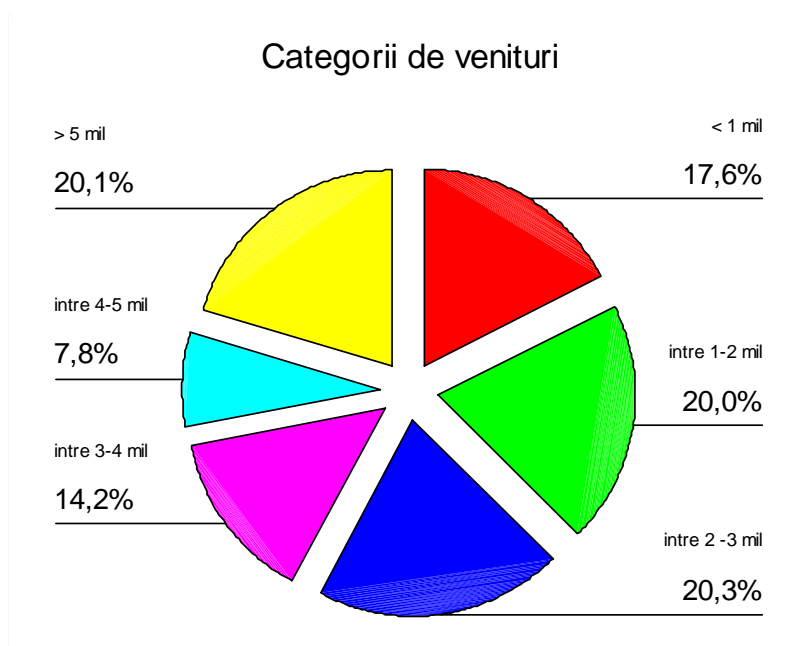
<i>Cât de bine știu să citească</i>	Procente	Număr persoane
Deloc	4,7	31
Putin	11,1	73
Bine	30,2	199
Foarte bine	52,6	346
Nu răspunde	1,4	9

Toate aceste probleme legate de lipsa actelor, de nivelul de educație scăzut sau de analfabetismul real sau funcțional se răsfrâng neactiv asupra tuturor aspectelor legate de ocupare, inclusiv asupra nivelului veniturilor din muncă.

Nivelul de venituri¹¹

Persoanele intervievate provin din gospodarii care au avut în luna precedentă un venit total (inclusiv veniturile « în natură ») de 2.804.000 de lei (februarie 2004). Distribuția procentuală pe categorii de venituri se prezintă astfel:

¹¹ Distribuția răspunsurilor a fost realizată pe 551 de cazuri (restul cazurilor sunt reprezentate de non-răspunsuri)

Rezultă că, la o medie de 5 membrii pe gospodărie, revin venituri lunare uneori de sub 1 milion de lei (aici este surprinzătoare neacompletarea veniturilor cu ajutorul social, VMG și cu donații sau alte forme care să asigure supraviețuirea).

Desigur că declarațiile privind veniturile implică întotdeauna anumite rezerve dar se vede că doar 20 % dintre gospodării declară venituri de peste 5 milioane venituri care de-abia sunt suficiente pentru un trai acceptabil chiar la familiile de dimensiuni reduse din București.

Tabel 2 – Surse de venit

Sursa de venit	Câți au declarat-o %
Salarii	36,2
Venituri ocazionale(zilier)	12
Munca „la negru”	17,6
Pensii	13,7
Ajutor de somaj	1,5
Alocatii copii	54,3
Alte venituri din activitati autorizate	0,2
Venit Minim Garantat	2,3
Alte surse ¹²	14,1

¹² Dintre sursele de venit mentionate in aceasta categorie, fac parte: ajutoarele de la rude (in special parinti), ajutoarele sociale financiare sau de la cantina sociala

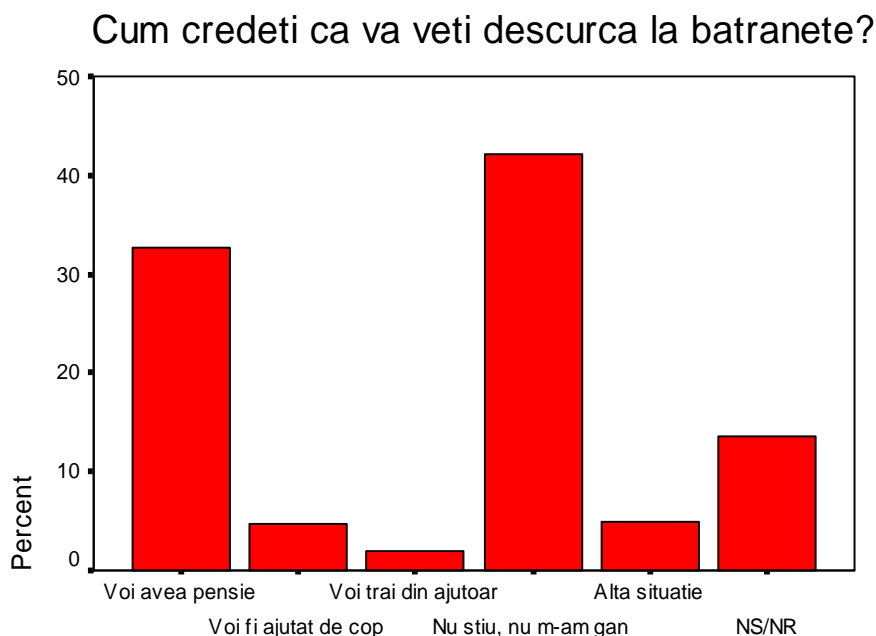
Sursele de venit cel mai des mentionate¹³ sunt *alocatiile pentru copii* (54,3%), *salariile* (36,2%) si *munca „la negru”* (17,6%). Venitul Minim Garantat declarat de doar 2,3 % ne dovedește lipsa de eficiență, de focalizare a acestei măsuri sau lipsa de interes a subiecților pentru o formă de sprijin totuși condiționată de munci în folosul comunității și de realizarea unui dosar.

Faptul că doar 36% dintre subiecți au în familie un venit din salarii este relevant pentru vulnerabilitatea și dependența de Stat, de sistemul de protecție socioală a romilor din București.

Proiecții privind sursele de venituri la bătrânețe

Locurile de muncă ocupate legal sunt și surse de asigurări sociale, de pensii care să acopere nevoile persoanelor vârstnice atunci când nu vor mai lucra.

Din păcate, majoritatea subiecților noștri (de altfel tineri și deci fără astfel de probleme pe termen scurt) nu se gândesc mai deloc la asigurările de pensie.

Cum credeti ca va veti descurca la batranete?

¹³ Întrebarea din chestionar conținea noua variante (surse de venit) posibile, varianta de răspuns la întrebare fiind multiplă

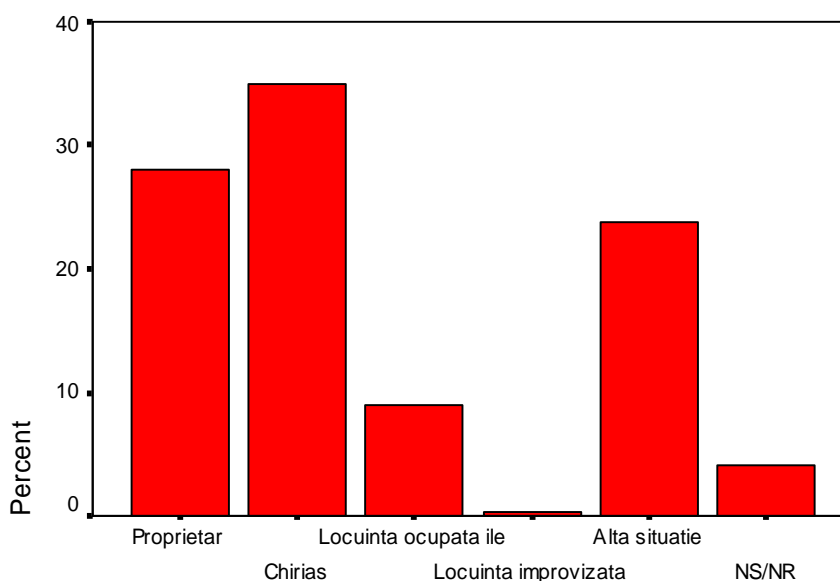
<i>Cum se vor descurca la bătrânețe</i>	Voi avea pensie	Voi fi ajutat de copii	Voi trai din ajutoare de la stat	Nu stiu, nu m-am gandit	Alta situatie	NS/NR
%	32,7	4,7	2,0	42,2	4,9	13,5

Pe lângă cei care nu s-au gândit la bătrânețe (42%) au apărut deja cei care așteaptă ajutor de la stat sau de la copii (cumulat 6,7%). Este totuși îmbucurătoare prezența celor 32,7% care se așteaptă să aibă propria pensie atunci când vor fi bătrâni.

Situația locuinței

Pe fondul veniturilor precare, situația locativă este foarte importantă, mai ales în București.

Situația locuirii la adresa actuală

Situația locuirii la adresa actuală

<i>Situația locuinței</i>	Proprietar	Chirias	Locuinta ocupata ilegal	Locuinta improvizata/in strada	Alta situatie	NS/NR
%	28	35	9	0,3	23,6	4,1

Se poate observa că numai 28 % dintre subiecți sunt proprietari, singura situație care aduce avantaje în conjunctura actuală în timp ce o mare parte stau în situații dificile economic (chirie) sau chiar în situații disperate (9 % în locuințe ocupate ilegal și 2 cazuri în locuințe improvizate, în stradă).

Situația calificărilor/ meseriilor subiecților.

Dintre cei 409,723 romi declarați în 1992 la Recensământ, marea majoritatea nu aveau nici o calificare, (aprox. 79,4%), mai mult de jumătate nu aveau un loc de muncă, (aprox.45,2%). Persoanele calificate în profesii tradiționale reprezentau aproximativ 3,9%, persoanele calificate în profesii moderne - 16,1%, romii salariați - 22,1%, patronii romi - 0,8%, și afacerile pe cont propriu - 16,9%.¹⁴.

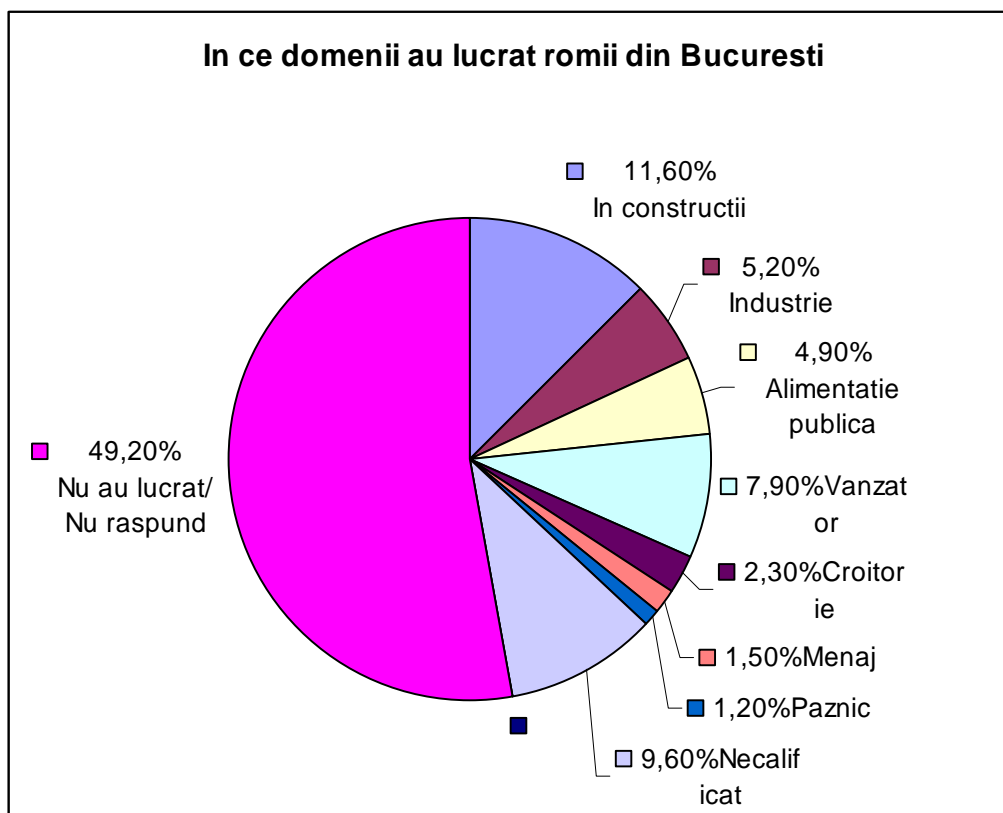
În cercetarea noastră, întrebați cum au lucrat, subiecții au răspuns că în mare parte (50,8%) au lucrat anterior sau lucrează.

Domeniile în care au lucrat sunt diverse dar vădesc o preponderență a calificărilor prost plătite sau, oricum, grele și mai puțin moderne:

- În construcții – 11,6%
- În industria prelucrătoare/mecanică – 5,2%
- Alimentație publică – 4,9 %
- Vânzător – 7,9%
- Croitorie – 2,3%
- Menaj – 1,5%
- Paznic – 1,2%
- Muncitori necalificați – 9,6%
- Altele – 6,6%
- Nu au lucrat/ nu au răspuns – 49,2%

Agregat, situația este reprezentată și sub forma grafică următoare:

¹⁴Indicatori privind comunitățile de romi din România, publicație realizată în cadrul programului Phare de către ICCV, București, Editura Expert 2002

Situatia ocupării

Se știe că romii lucreaza adesea ca muncitori necalificați, în mediul rural sau în orașele mici ca muncitori agricoli, în slujbe prost plătite și vulnerabile, fiind printre cei disponibilizați în cazul restructurărilor. Vechimea lor este adesea insuficientă pentru a beneficia de asigurari sociale iar vulnerabilitatea este cu atât mai ridicată. Cazul romilor din București este la fel de grav ca dimensiuni ale proceselor de excluziune.

Cei mai mulți dintre subiecții noștri – 76,7% - declară că „nu lucrează” și doar 13,4% au declarat totuși că lucrează în acea perioadă dar doresc să schimbe locul de muncă; Ceilalți sunt pensionari sau încă în timpul studiilor.

Situatia angajarii

Non-raspunsuri

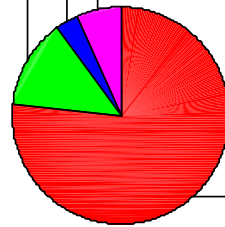
6,7%

Alta situatie

3,2%

Lucreaza

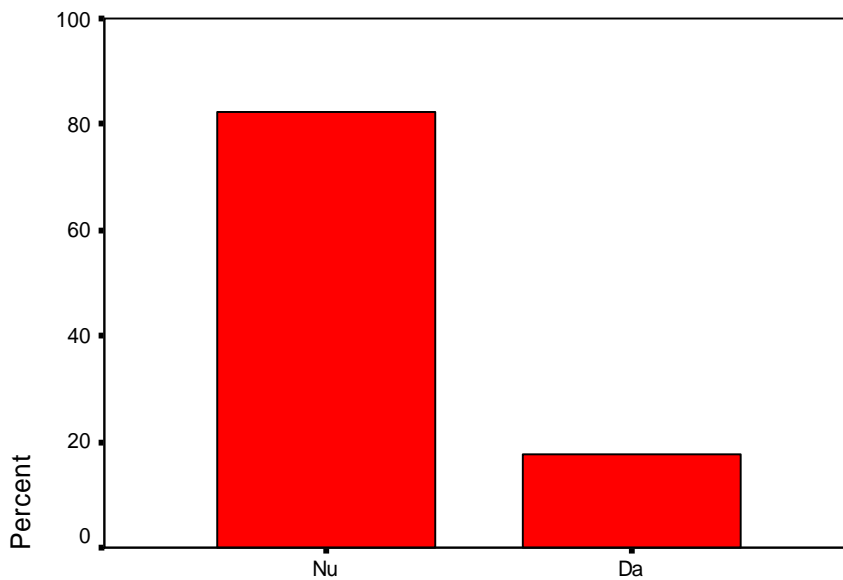
13,4%

Nu lucreaza

76,7%

Munca "la negru"

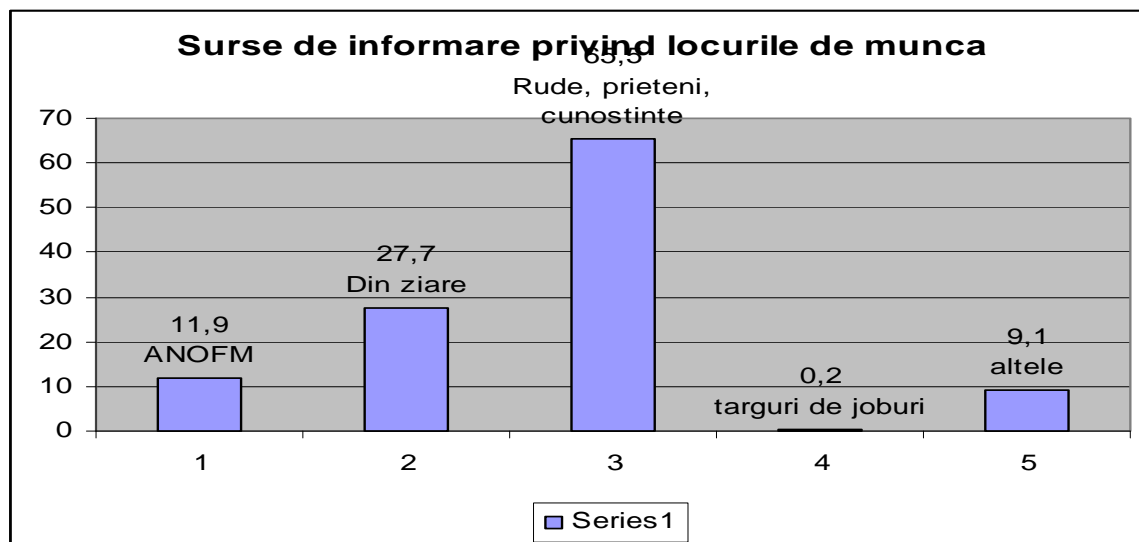
Munca "la negru"

Dacă prezența pe piața muncii a romilor din București este dificilă, formele sub care aceasta se desfășoară sunt de asemenea generatoare de marginalizare și vulnerabilitate. De exemplu, „munca la negru” este o realitate cu care s-au confruntat aproape 18% dintre subiecții noștri care au răspuns la această întrebare.

Sursele de informare privind locurile de muncă:

Din graficul următor se poate vedea că subiecții nu sunt sprijiniți prea mult pentru a se reintegra pe piața muncii. Sistemul de informare este cel puțin perfectibil, din moment ce majoritatea (65,5%) se informează de în primul rând de la rude prieteni și vecini deci din surse informale. Ziarele par să fie relativ eficiente dar ele nu ajung la toți românii uneori poate și din lipsa banilor sau datorită analfabetismului funcțional care îi împiedică să le poată citi.

ANOFM are un rol semnificativ dar încă insuficient față de nevoia mare de informare și suport, iar târgurile de locuri de muncă pentru romi încă nu au efectul dorit, ele fiind probabil o modalitate potrivită pentru persoane mai active și pentru meserii ce presupun un nivel mediu sau ridicat de calificare. Targurile de locuri de munca, contribuie însă la constientizarea unei probleme sociale, și oferă un semnala clar către angajatori, populație majoritară dar și către persoanele de etnie romă. Ca eficiență, în general, nu numai în cazul romilor, această măsură se situează mult sub celelalte surse de informare privind locurile de munca.

<i>De unde au informatii referitoare la locuri de munca</i>	ANOOFM (AJOFM)	din ziare	de la rude, cunostinte, prieteni	de la targuri de locuri de munca	Din alte surse (din care TV..)
[%]	11,9	27,7	65,5	0,2	9,1

Optiuni profesionale¹⁵

Pornind de la realitatea dură a deficitului de educație, de calificare în meserii moderne și de informare, li s-a oferit subiecților posibilitatea de a opta pentru maxim 3 meserii în care doresc calificarea, scopul final al proiectului fiind chiar organizarea cursurilor de (re)calificare pentru a crește șansele romilor de a-și găsi un loc de muncă.

Iată care au fost cele mai frecvente meserii pentru care subiecții au optat (Lista completă, foarte lungă, este prezentată în Anexă):

MESERIE	FRECVENTA (număr de persoane)
Bucatar/Bucatar-ospatar	144
Ospatar	101
Operator PC\I.T.	84
Frizer	61

¹⁵ Persoanele intervievate au avut la dispozitie trei variante de raspuns pentru cursurile de calificare/recalificare pe care doresc a le urma, in ordinea preferintelor. Ierarhizare nu ia in calcul ordinea preferintelor, ci contabilizeaza frecventele totale cu care anumite meserii au aparut in raspunsurile date.

Croitorie/Confectioner	56
Coafura	53
Zidar	48
Manichiura/Pedichiura	48
Zugrav	40
Menaj	33
Limbi Straine	32

Interesant mi se pare că, pe lângă meserii căutate pe piață dar oarecum cu statut social mediu (bucătar, ospătar, frizer, zugrav) se solicită și meserii moderne, cu deschidere, salarizare și statut ocupațional ridicat precum Operator calculatoare (84 persoane) și cursuri de limbi străine (32 persoane).

Concluzii

Ca și la nivel național, și în studiul nostru s-au observat dimensiunile uriașe pe care formele primare, fundamentale, de excluziune le au la populația de romi. Practic a vorbi despre sărăcie sau nivel de trai la indivizii care nu au situația actelor rezolvată (nu au certificat de naștere și/sau buletin de identitate) este gratuit; aceștia sunt excluși complet de la toate celelalte drepturi derivate din statutul de cetățean: asistența socială, asigurări sociale, drept de participare politică, angajare într-un loc de muncă legal ocupat.

Saracia multor comunități de romi relevată și de veniturile precare ale subiecților noștri derivă, în principal, din slaba participare pe piața forței de muncă a acestora.

Occidentalii numesc absența subiecților de pe piața muncii “factor cauzator sau predispozițional” al excluziunii sociale pentru că el determină reacții de excludere.

La populația de romi din București cuprinsă în studiul nostru există nu unul ci mai mulți factori cauzatori ai excluziunii sociale: lipsa actelor de identitate, lipsa calificărilor în meserii moderne, sărăcia, lipsa de informare, deficitul de politici sociale de ocupare.

Importanța pe care școala o are pentru tinerii romi este fundamentală. Educația este în multe cazuri, singurul mod prin care ei pot scăpa din cercul vicios al excluziunii sociale: sărăcie – nefrecventarea școlii - analfabetism - lipsa unei profesii și a salariului - sărăcie. Cu toate acestea încă există mulți analfabeți sau semi-analfabeți pentru care sunt necesare programele de alfabetizare, de educație de bază.

Atitudinea față de educația formală și gradul mai redus de acceptare a valorilor moderne în unele comunități chiar din București, au determinat o atitudine de respingere a multor meserii moderne chiar și în rândul generațiilor tinere de romi.

Totuși, în studiul nostru se observă o înclinație a unei părți dintre subiecți spre meserii moderne, unele chiar înalt valorizate în societate.

Anexă

Meseriile solicitate de subiecți pentru cursuri de calificare

COD	MESERIE	FRECVENTA
7	Bucatar/Bucatar-ospatar	144
26	Ospatar	101
3\65	Operator PC\I.T.	84
18	Frizer	61
11	Croitorie/Confectioner	56
10	Coafura	53
16	Zidar	48
44	Manichiura/Pedichiura	48
20	Zugrav	40
9	Menaj	33
29	Limbi Straine	32
68	Orice	30
43	Patiserie	28
14	Instalator sanitar	24
27	Electrician	23
41	Cosmetica	21
19	Muncitor necalificat	17
37	Vanzator/Comert	17
6	In constructii	16
30	Cofetar	15
35	Paznic	13
8	Brutar	12
24	Faiantar	12
51	Mecanic auto	12
47	Fierar betonist	11
52	Sudor	10
42	Contabilitate	10
60	Florar	9
12	Mecanic	8
17	Dulgher	8
4	Asistent Medical	8
22	Tamplar	7
45	Montator gips/carton	7
46	Lacatus mecanic	6
5	Asistent Social	6
13	Vopsitor	5
28	Tinichigiu	5
73	Cizmar	5
78	Fochist	5
59	Barman	5
103	Agent Imobiliar	5
40	Sofer	4
49	Panificatie	4
56	Electronist	4
58	Fierar	4
69	Alimentatie	4

25	Macelar	4
31	Motostivuator	3
63	Secretariat	3
76	Debarasator/Picol	3
1	Prelucrator prin aschiere	3
23	Tapiter	2
54	Tricotaje	2
74	Electrician Auto	2
39	Baby-siter/ingrujitor	2
101	Fotograf	2
15	Instalator de gaze	1
32	Finisari C-tii	1
48	Tipograf	1
50	Papetarie	1
55	Macaragiu	1
57	Operator Chimist	1
61	Tesatorie	1
66	Camerista	1
72	Agricultor	1
75	Masinist calcator	1
80	Salubritate	1

Cap 3 - Impactul politicilor sociale privind ocuparea profesională în rândul etnicilor romi

La trei ani de la adoptarea Strategiei Guvernului României de Îmbunătățire a Situației Romilor¹⁶, rezultatele concrete sunt relativ modeste. Cu toate acestea, câteva aspecte pozitive pot fi identificate, respectiv domenii în care au existat acțiuni concrete și susținute; este cazul unora dintre ministerele implicate, cum ar fi Ministerul Educației și Cercetării - prin promovarea unui program consistent de acces la educație pentru copiii romi, Ministerul Sănătății – prin promovarea profesiei de mediator sanitar în comunitățile de romi și, nu în ultimul rând acela al Ministerului Muncii Solidarității Sociale și Familiei, care a abordat problematica pregătirii profesionale și a angajării în muncă a persoanelor de etnie romă. Impactul unor astfel de acțiuni pe termen scurt, relativ scăzut, poate fi contrabalansat de un impact durabil pe termen mediu și lung.

Probabil că cea mai reprezentativă măsură în domeniu rămâne Bursa locurilor de munca pentru romi, aflată la a doua ediție națională. Este de remarcat faptul că în anul acesta numărul de oferte de locuri de muncă a ajuns la aproximativ 8000 la nivel național. Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM) a apreciat că participarea agenților economici a fost mai substanțială, astfel că s-au înregistrat 678 de agenți economici, iar 57 dintre aceștia au fost de etnie romă. Una dintre problemele cu care s-au confruntat românii a fost accesul la informații cu privire la derularea bursei de locuri de munca; astfel, colaborarea directă cu organizațiile romilor de la nivel local nu a fost foarte eficientă iar un număr mare de romi nu au participat. Pe de altă parte, chiar dacă oferta de locuri de muncă a fost mult mai diversificată, incluzând atât posturi cu studii minime cât și cu studii medii sau superioare, numărul de locuri de muncă oferite nu a fost acoperit, datorită neîndeplinirii tuturor criteriilor de calificare sau educație școlară.

¹⁶ HG 430/2001 privind aprobarea Strategiei Guvernului României de Îmbunătățire a Situației Romilor

Planul de măsuri al Strategiei, având un număr de 123 de puncte, este, în domeniul dezvoltării economice și cel al securității sociale, destul de generos în menționarea unor măsuri care să ducă la un acces mai ridicat al romilor la programe de pregătire profesională și angajare în muncă. Astfel, o analiză a acestor măsuri și a impactului acestora, ne indică faptul că rezultatele concrete sunt minime. Pe de altă parte, cu toate că recomandările diferitelor rapoarte asupra implementării Strategiei reclamau necesitatea revizuirii textului Strategiei și în special a planului de măsuri al acesteia, strategia a rămas doar un document de referință, uitat în sertarele instituțiilor românești.¹⁷ În tabelul alăturat, este prezentată o selecție a măsurilor care privesc ocuparea profesională în rândul populației de romi, așa cum sunt prezentate în Planul de Măsuri al Strategiei. Astfel, din totalul de 123 de măsuri, un număr de 11 măsuri, se referă în mod direct la această problematică.

Nr.	Măsura	Termen de realizare	Cine răspunde	Observații
33	Elaborarea unui studiu pe piața ofertelor profesionale care să definească nișele profesionale cele mai favorabile pentru romi, din perspectiva formării și reconversiei profesionale.	20.09.2001	MMSS	Un astfel de studiu nu a fost realizat în termenul stabilit. Pe de altă parte, România continuă să nu exceleze în privința adaptării programelor de pregătire profesională la cerințele actuale ale pieței forței de muncă. Totuși, programe de ocupare și de formare profesională sunt elaborate la nivel local în urma unei analize a pieței forței de muncă și în urma consultării cu partenerii sociali din consiliile consultative ale AJOFM

¹⁷ Raportul *Protecția Minorităților. Evaluarea strategiei guvernului României pentru îmbunătățirea situației romilor*, Programul de Monitorizare a Procesului de Aderare la Uniunea Europeană., Open Society Institute, 2002 pagina 138,

				(aprobat în final de Consiliul de Administrație al ANOFM).
34	Elaborarea în colaborare cu organizațiile nonguvernamentale și organizațiile romilor, a unui program anual de formare și reconversie profesională în meserii cu grad ridicat de solicitare pe piața muncii și care corespund nivelului educațional al romilor.	15.01.2002	MMSS, ANOFM	Raportul Guvernului României privind stadiul implementării Strategiei, publicat în iunie 2003, menționează faptul că a fost reglementată activitatea de formare profesională a adulților prin intermediul Legii nr. 375 / 2002, care aprobă Ordonanța nr. 129 / 2000. Totuși, această reglementare nu a fost însoțită, așa cum prevede Strategia, de programe anuale de formare și reconversie profesională. Mai mult, nu putem vorbi de participarea organizațiilor nonguvernamentale ale romilor la identificarea meseriilor cu grad ridicat de solicitare pe piața muncii și care să corespundă cu nivelul educațional al majorității acestora.
35	Întocmirea unui program de instruire și monitorizare a personalului din cadrul agențiilor județene și locale de ocupare și formare profesională cu privire la facilitarea accesului pe piața muncii a romilor, în special a celor care au	15.02.2002	MMSS, ANOFM	Cu toate că în cadrul acțiunilor de instruire pentru personalul agențiilor județene, aceste aspecte au fost abordate prin programe de instruire de câteva zile, modul de implementare a Măsurii este cel puțin incomplet. Pregătirea modulară, pe o perioadă mai lungă de timp, împreună cu reprezentanți

	cursuri de calificare si formare profesionala.			ai societății civile a romilor, poate duce la crearea unor parteneriate cu impact pozitiv asupra ocupării forței de muncă din rândul etniei rome. Organizațiile neguvernamentale ale romilor au solicitat în mod repetat ca în cadrul AJOFM să fie angajate persoane din rândul etniei pentru a asigura o mai bună cunoaștere a problemelor cu care se confruntă romii în accesul pe piața muncii și adaptare unor măsuri specifice.
36	Elaborarea unui program anual de sprijinire a tinerilor absolvenți romi pentru angajare si monitorizarea evoluției profesionale a tinerilor romi cu studii superioare.	10.04.2002	MMSS, ANOFM MEC	Majoritatea măsurilor luate în acest domeniu au un caracter general, care nu a vizat în mod special populația de romi, dar aceste reglementari au fost adoptate tocmai pentru a stimula încadrarea în muncă a persoanelor care aparțin categoriilor cu dificultăți de integrare pe piața muncii. Astfel de reglementări care privesc stimularea angajatorilor care angajează tineri absolvenți sunt: - Legea nr.76/2002 privind <i>sistemul asigurărilor sociale pentru șomaj si stimularea ocupării forței de munca</i>). Legea nr. 116/2002 <i>privind prevenirea si combaterea marginalizării sociale</i> ; prin

				intermediul Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Munca, se realizează un acompaniament social personalizat pentru tinerii cu vârste între 16 și 25 de ani aflați în dificultate și confrunțați cu riscul excluderii profesionale, în scopul facilitării accesului lor la un loc de munca.
54	Formularea de propuneri privind acordarea de facilități fiscale întreprinzătorilor care angajează etnici romi	15.09.2001	MIMM C MFP, MIR	Această măsură nu a fost niciodată pusă în practică, fiind mai degrabă demagogică. Ministerul Finanțelor Publice, considera ca acordarea selectivă a unor facilități fiscale, care să încurajeze numai o anumită categorie de persoane nu este benefică, deoarece aceasta ar conduce la discriminare în raport cu alte categorii sociale și la încălcarea principiului echității fiscale. De asemenea, astfel de măsuri nu sunt acceptate prin acordurile cu instituțiile financiare internaționale semnate de Guvern.
55	Prezentarea, în colaborare cu liderii romilor și organizațiile nonguvernamentale,	10.03.2002	MIMM C MFP, CMixt	Această măsură a fost parțial abordată prin implementarea programului Phare RO 2002/000-586.01.02 ¹⁸ , program care conține o

¹⁸ RO 2002/000-586.01.02, Sprijin pentru strategia națională de îmbunătățire a situației romilor

	<p>a unui set de masuri pentru finanțarea parțială a proiectelor bazate pe activități generatoare de venit și mici afaceri pentru familiile și comunitățile de romi</p>			<p>componentă de pregătire profesională și una de dezvoltare de activități generatoare de venituri.</p> <p>Din păcate, accesul direct al organizațiilor neguvernamentale la aceste fonduri a fost limitat drastic prin prevederile Memorandumului de Finanțare semnat între Guvernul României și Uniunea Europeană în anul 2002, care conferă dreptul de a fi aplicanți principali la proiectele de finanțare doar instituțiilor publice. Organizațiile neguvernamentale ale romilor și-au exprimat nemulțumirea relativ la această formulare, care din păcate, nu a putut fi modificată.</p> <p>Soluția adoptată prin intermediul ghidului de finanțare al programului a fost aceea de a solicita, ca și criteriu de eligibilitate a proiectelor, participarea directă a comunităților de romi prin intermediul unor grupuri de inițiativă comunitare. Aceste grupuri urmează să se înregistreze legal ca asociații sau fundații și să devină beneficiarii finali ai investițiilor realizate prin proiectele generatoare de venituri.</p>
56	Prezentarea de către liderii comunităților de romi a unui proiect de finanțare	30.01.2002	MIMM C MFP, CMixt	Această măsură nu a fost realizată, dar există prevederi legislative care sunt adresate finanțării parțiale a

	parțiala a unor ateliere meșteșugărești în comunitățile de romi, prin care sa se asigure producerea și comercializarea obiectelor casnice și de artizanat, precum și revitalizarea altor meserii tradiționale.			unor proiecte generatoare de venituri și înființarea de întreprinderi mici și mijlocii. Programul Phare RO 2002/000-586.01.02 are între obiectivele sale și realizarea de astfel de ateliere meșteșugărești și de promovare a revalorizării meseriilor tradiționale ale romilor.
57	Prezentarea unui set de măsuri destinate împroprietăririi și stimulării activităților agricole pentru romi	30.06.2002	MAAP, MAP	A fost emisă o Hotărâre a Guvernului nr. 256 din 4 martie 2003 pentru aprobarea Programului privind elaborarea actelor normative necesare atribuirii în proprietate a unor terenuri agricole pentru romi. Acest program nu a dus până în prezent la împroprietărire familiilor de romi cu teren agricol și nu au fost identificate surse de finanțare pentru achiziționarea de astfel de teren de către autoritățile publice. Comunitățile de romi din mediul rural, organizate sau nu în asociații familiale sau în exploatații agricole, nu au reușit să acceseze până în acest moment programele SAPARD, destinate exclusiv dezvoltării rurale.
58	Sprijinirea, în condițiile legislației în vigoare, at IMM-urilor aparținând	permanen	MIMM C CMixt	Aceasta inițiativă este încadrată în măsurile cu caracter general destinate IMM-urilor. Sistemul de

	persoanelor provenite din rândul etniei romilor, prin sistemul de credite avantajoase.			credite are, de asemenea, o abordare generală și nu se vor putea stabili criterii speciale pentru IMM-uri aparținând romilor. În special, dacă vorbim de credite oferite de băncile comerciale, aceste măsuri nu vor putea fi aplicate. Derularea unor programe de asistență pentru dezvoltarea de afaceri și îndeplinirea de către IMM- uri ale romilor a criteriilor de performanță pare a fi o soluție viabilă.
59	Prezentarea unui pachet de măsuri pentru includerea comunităților defavorizate de romi în programul zonelor defavorizate	14.12. 2001	MAP, CMixt	O astfel de inițiativa nu se justifică, deoarece criteriile declarării unei zone ca fiind defavorizată sunt clar definite ¹⁹ . Aceste criterii vorbesc de: existența unor structuri productive monoindustriale; concedieri collective masive în urma lichidării, restructurării sau privatizării unor agenți economici, care au afectat mai mult de 25% din numărul angajaților cu domiciliul în zonă; rata șomajului depășește cu 30% media existentă la nivel național; zone izolate, lipsite de mijloace de comunicații și infrastructura este slab dezvoltată.

¹⁹ OUG nr. 24 din 30 septembrie 1998 privind regimul zonelor defavorizate

				Conform unor astfel de criterii, includerea comunităților de romi poate fi doar un principiu de care să se țină seama și nu o condiție obligatorie.
60	Favorizarea proiectelor de creare a locurilor de muncă pentru femeile de etnie romă.	permanen	Cmixt, MMSS	O astfel de măsură poate fi considerată ca fiind în curs de realizare, dar, din nou, doar cu caracter general și nu destinat doar femeilor de etnie romă. În cadrul Programului Phare „Sprijin pentru strategia națională de îmbunătățire a situației romilor” promovarea participării femeilor este o prioritate.

Un alt document programatic specific al Guvernului, Planul Național de Ocupare a Forței de Muncă 2004-2005, menționează, în analiza asupra situației actuale a ocupării forței de muncă, printre puținele măsuri luate până la această dată pentru îmbunătățirea accesului romilor pe piața muncii, tocmai Strategia Guvernului României de Îmbunătățire a Situației Romilor²⁰, strategie care prevede, între altele: acordarea de facilități fiscale întreprinzătorilor care angajează etnici romi, măsuri pentru finanțarea parțială a proiectelor bazate pe activități generatoare de venit și pe mici afaceri pentru familiile și comunitățile de romi, credite avantajoase și microcredite pentru întreprinzătorii romi, favorizarea proiectelor de creare a locurilor de muncă pentru femeile de etnie.²¹

Același document, deși recunoaște dificultățile de acces la piața forței de muncă a romilor, nu prevede nici un obiectiv specific pentru membri comunităților de romi. Obiectivele stabilite

²⁰ HG 430/2001 privind aprobarea Strategiei Guvernului României de Îmbunătățire a Situației Romilor

²¹ Planul Național de Acțiune pentru Ocuparea Forței de Muncă, 2004-2005, Linia directoare 7 - Promovarea integrării și combaterea discriminării persoanelor dezavantajate pe piața muncii, pagina 27-28

pentru Linia directoare 7- Promovarea integrării și combaterea discriminării persoanelor dezavantajate pe piața muncii sunt mai degrabă generale, respectiv:

- “sprijinirea integrării pe piața muncii a persoanelor cu handicap care dispun de un potențial lucrativ restant care vizează creșterea ocupabilității acestei categorii
- promovarea integrării persoanelor cu dificultăți de acces pe piața muncii și creșterea șanselor de găsim a unui loc de muncă prin prevenirea tuturor formelor de discriminare
- asigurarea accesului pe piața forței de muncă a străinilor care au obținut o formă de protecție în România
- asigurarea accesului la educație pentru grupuri dezavantajate și scăderea cu 15 % a ratei abandonului școlar în învățământul obligatoriu.”²²

În același timp, pot fi remarcate câteva dintre măsurile concrete stabilite prin Planul Național de Acțiune pentru Ocuparea Forței de Muncă, 2004-2005²³, respectiv:

- Creșterea cu 1,5 % a ponderii persoanelor de etnie romă încadrate în muncă, în total persoanelor programate a fi încadrate. **Instituție responsabilă: ANOFM**
- Organizarea anuală de burse ale locurilor de muncă care să se adreseze în special acestor categorii de persoane; astfel în luna aprilie urmează a se organiza Bursa locurilor de muncă pentru persoanele de etnie romă, iar în luna mai Bursa locurilor de muncă pentru persoanele cu handicap. **Instituție responsabilă: ANOFM**
- Cuprinderea la cursuri de formare profesională organizate pentru șomerii aflați în evidență a minimum 1.5 % persoane de etnie romă inactive și 0,3 % persoane cu handicap inactive din totalul persoanelor cuprinse la cursuri. **Instituție responsabilă: ANOFM**

Organizarea cursurilor de calificare și recalificare a forței de muncă, la solicitarea angajatorilor, pentru muncitorii cu nivel scăzut de calificare; se are în vedere creșterea cu

²² Planul Național de Acțiune pentru Ocuparea Forței de Muncă, 2004-2005, Linia directoare 7 - Promovarea integrării și combaterea discriminării persoanelor dezavantajate pe piața muncii, pagina 27-28

²³ “Planul Național de Acțiune pentru ocuparea forței de muncă 2004-2005”, LINIA DIRECTOARE 7 / ANEXA, Măsuri relevante pentru atingerea obiectivelor, paginile 53-55

minim 5 % a numărului de persoane cuprinse în acest tip de cursuri, finanțate din bugetul asigurărilor pentru șomaj **Instituție responsabilă: ANOFM**

- Derularea programului Phare 2001 RO 0104.02 „**Accesul la educație al grupurilor dezavantajate, cu focalizare pe romi**”, care are ca scop îmbunătățirea accesului la educație al grupurilor dezavantajate, în special a celor de etnie roma, în vederea înlăturării excluziunii sociale și a marginalizării și a promovării drepturilor omului și a egalității șanselor, care au relevanță în creșterea accesibilității și îmbunătățirea condițiilor în învățământul preșcolar în vederea stimulării înscrierii timpurii într-o unitate școlară precum și în stimularea copiilor pentru a finaliza învățământul obligatoriu (prevenirea abandonului școlar); furnizarea educației de “a doua șansă” pentru persoanele care nu și-au finalizat învățământul obligatoriu (corecția abandonului școlar). **Instituție responsabilă: Ministerul Educației și Cercetării**
- Derularea programului Phare RO 2003/005-551.01.02 „**Accesul la educație pentru grupuri dezavantajate**”, program care lărgeste grupul copiilor/tinerilor dezavantajați și spre zona celor proveniți din învățământul special și care necesită integrare în școala de masă, precum și spre copiii/tinerii din zone dezavantajate socio-economic. **Instituție responsabilă: Ministerul Educației și Cercetării**
- Derularea proiectului “**Centrul de incluziune profesională pentru romii din București**” care are obiectiv calificarea și recalificarea a 150 de romi din București în meserii solicitate pe piața muncii. **Instituții responsabile: Agenția de dezvoltare comunitară “Împreună”, ANOFM.**

Recomandări:

- Elaborarea unui studiu care să definească nișele profesionale cele mai favorabile pentru romi, din perspectiva formării și reconversiei profesionale. În acest sens, colaborarea directă cu organizațiile romilor și cu structurile de implementare la nivel local a Strategiei sunt de dorit.
- Dezvoltarea și punerea în dezbatere, cu participarea consistentă a societății civile române, a Planului de Acțiune pentru accesul romilor la piața forței de muncă, în

conformitate cu angajamentele luate de Guvernul României în cadrul inițiativei internaționale Deceniului Incluziunii Romilor.

- Realizarea deschiderii instituțiilor centrale și locale din domeniul ocupării forței de muncă, pentru colaborarea directă cu organizațiile neguvernamentale ale romilor - În acest sens, transpunerea în practică a prevederilor protocoalelor semnate la nivel județean pot face diferența.
- Realizarea unui program de angajare a unor absolvenți de învățământ superior în cadrul Agențiilor Județene pentru ocuparea Forței de Muncă și care să aibă sarcini precise în elaborarea, implementarea și monitorizarea programelor care se adresează persoanelor de etnie romă.
- Implicarea activă a Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării în eliminarea tuturor formelor de discriminare a romilor în accesul pe piața forței de muncă.

Bibliografie

1. *Indicatori privind comunitățile de romi din România*, publicație realizată în cadrul programului PHARE RO 9803.01, de către ICCV, București, Editura Expert, 2002.
2. C. Zamfir, M. Preda (coordonatori), *Romii din România*, București, Editura Expert, 2002.
3. Marian Preda, *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, București, Editura Polirom, 2002.
4. Ionescu M, Cace. S, *Practici pozitive în comunitățile de romi*, București, Agenția de Dezvoltare Comunitara «Împreună», reeditare 2002.
5. Duminica, Gelu și Preda, Marian, *Accesul romilor pe piața muncii*, ed ECA, București, 2003.
6. Gheorghe, Nicolae, Jean Pierre Liegeois, *Romii – o minoritate a Europei*, Minority Rights Group International, Editura Multiprint, Oradea, 1996.
7. Neculau, A. Și Ferreol G., *Minoritari, marginali, excluși*, Editura Polirom, Iași, 1996.
8. Preda, Marian, *Grupuri sociale excluse/ignoreate de politicile sociale în România*, în Zamfir, C. (coord.) – *Politici Sociale în România '90-'98*, Editura Expert, 1999.
9. Zamfir, E. și Zamfir C. (coordonatori), *Țigani între ignorare și îngrijorare*, Editura Alternative, București, 1993.
10. Amin, K., Oppenheim, C., *Poverty in Black and White: Deprivation and Ethnic Minorities*, Child Poverty Action Group/ Runnymede Trust, London, 1992.